

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

Gorzów Wielkopolski, dnia 12 marca 2024 r.

Poz. 802

UCHWAŁA NR 0007.425.2024 RADY MIEJSKIEJ W CZERWIEŃSKU

z dnia 28 lutego 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Czerwieńsk na lata 2024-2027

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2023 r., poz. 40 ze zm.¹⁾) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r., poz. 840 ze zm.²⁾) **uchwała się, co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Czerwieńsk na lata 2024-2027”, zaopiniowany pozytywnie przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Czerwieńska.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubuskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Czerwieńsku

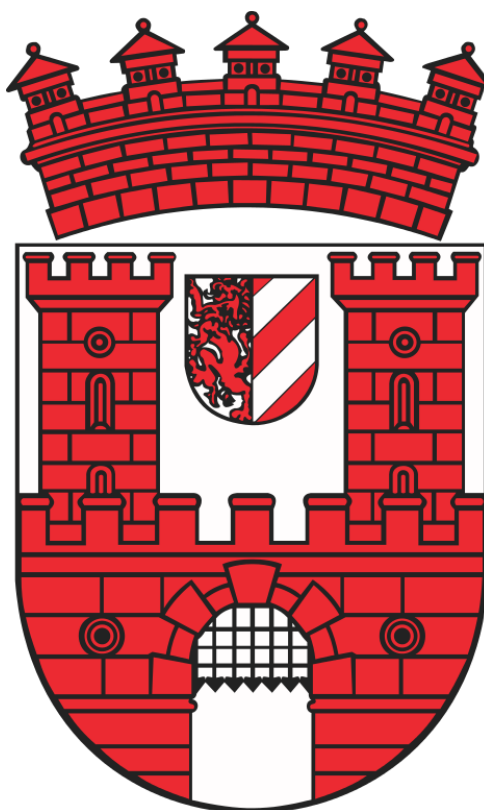
Krzysztof Smorąg

¹⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w: Dz. U. z 2023 r., poz. 572, 1463 i 1688.

²⁾ Zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w: Dz. U. z 2017 r., poz. 1595 i z 2023 r., poz. 951, 1688 i 1904.

Załącznik do uchwały Nr 0007.425.2024
RADY MIEJSKIEJ W CZERWIEŃSKU
z dnia 28 lutego 2024 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY CZERWIEŃSK NA LATA 2024 - 2027

CZERWIEŃSK 2023

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	11
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	12
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	13
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	22
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	22
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	22
5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	24
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	24
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	26
5.2.1 Strategia rozwoju województwa lubuskiego.....	26
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego.....	27
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego.....	29
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	30
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	30
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	32
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	37
6.4. Zabytki archeologiczne.....	38
6.4.1. Wykaz stanowisk archeologicznych.....	40
6.4.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	47
6.4.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	49
7. Dziedzictwo niematerialne.....	52
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	55
8.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków</i>	

<i>zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	55
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	57
8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	77
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	77
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie	88
11. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	90
12. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	93
12.1. Gminna ewidencja zabytków.....	93
12.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	94
12.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	95
12.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	96
12.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.....	96
13. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	101
14. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	102
15. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	103

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienia kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania dum mundus durat (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem

w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Czerwieńsk związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Czerwieńsk na lata 2024-2027 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Czerwieńsk na lata 2020-2023* przyjętego Uchwałą Nr 0007.131.2020 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 27 maja 2020 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Czerwieńsk to gmina miejsko-wiejska, która położona jest w zachodniej Polsce, w południowej części województwa lubuskiego, w północno-zachodniej części powiatu zielonogórskiego. Oddalona jest ok. 12 km od stolicy powiatu, Zielonej Góry. Siedzibą władz samorządowych jest miasto Czerwieńsk, zajmujące ok. 9,2 km² powierzchni gminy, położone na Wysoczyźnie Czerwieńskiej, rozlokowane po obu stronach Odry, przy skrzyżowaniu dróg wojewódzkich nr 279 i nr 280. W latach 1975–1998 gmina administracyjnie należała do województwa zielonogórskiego.

Powierzchnia gminy zajmuje 194,6 km², co stanowi 14,4 % powierzchni powiatu i 1,39% powierzchni województwa lubuskiego. Użytki rolne zajmują 36 %, a użytki leśne ok. 51 % powierzchni gminy. W gminie występują tereny

o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych i o różnych ekosystemach. Są to obszary chronionego krajobrazu: „Krośnieńska Dolina Odry” (4578 ha) i „Rynna kaplicy i Ołoboku” (641 ha) oraz najmniejszy obszarowo, położony w północnej części gminy „Gryżyński Park Krajobrazowy” (270 ha). Znajdują się również obszary chronione w ramach sieci Natura 2000 - specjalnej ochrony ptaków „Dolina Środkowej Odry” (PLB080004) i specjalne obszary ochrony siedlisk „Krośnieńska Dolina Odry” (PLH080028) oraz „Rynna Gryżyny” (PLH080067). Gmina spełnia oprócz funkcji rolniczo-przemysłowych również turystyczno-rekreacyjne.

Według danych za 2022 r., gminę zamieszkuje 9669 osób, stanowiąc 13,3 % ludności powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 51 osób/km². Strukturę osadniczą tworzą: miasto Czerwieńsk, największy ośrodek osadnictwa zamieszkiwany przez 3662 osoby, 13 wsi sołeckich: Będów, Bródki, Dobrzęcin, Leśniów Mały, Leśniów Wielki, Laski, Nietków, Nietkowice, Płoty, Sycowice, Sudoł, Wysokie, Zagórze, obejmujących 17 miejscowości.

Gmina Czerwieńsk sąsiaduje z siedmioma jednostkami administracyjnymi leżącymi w trzech powiatach:

- od północnego zachodu z gminą Bytnica, powiat krośnieński,
- od zachodu z gminami Dąbie i Krosno Odrzańskie, powiat krośnieński,
- od południa z gminą Świdnica, powiat zielonogórski,
- od wschodu z gminą Sulechów z powiatu zielonogórskiego oraz Zieloną Górą - miastem na prawach powiatu,
- od północy z gminą Skąpe, powiat świebodziński.

Sieć osadniczą łączą drogi gminne o długości ok. 137 km, pięć odcinków dróg wojewódzkich: nr 276 relacji Krosno Odrzańskie – Sycowice – Świebodzin, nr 278 Szklarka Radnicka – Będów – Nietkowice – Brody – Sulechów – Wschowa, nr 279 Wysokie – Czerwieńsk – Nietków – Leśniów Wielki – Świdnica – Krępa, nr 280 Zielona Góra – Płoty – Czerwieńsk – Brody, nr 281 Zielona Góra – Łężyca – Wysokie – Pomorsko, oraz pięć odcinków dróg powiatowych. Przez południowy skraj gminy, na odcinku Łagów – Leśniów Wielki, wiedzie droga krajowa nr 32 z Zielonej Góry do przejścia granicznego w Gubinie. Ponadto tereny gminne przecinają linie kolejowe nr 273 Wrocław – Szczecin i nr 358 Zbąszynek – Gubin. Węzeł kolejowy w Czerwieńsku pełni rolę stacji manewrowej oraz zaplecza technicznego dla magistrali „Śląsk - Porty”. Miejscowości po obu stronach Odry łączą przeprawy promowe w Brodach i Pomorsku.

Rzeźba terenu jest bardzo urozmaicona. Część środkową gminy zajmuje

rozległa równina rzeki Odry, ograniczona od północy i południa krawędziami i skłonami wysoczyzn. Północna część gminy to rozległa równina sandrowa wyniesiona około 20 m nad dolinę rzeki Odry, sięgająca Wysoczyzny Lubuskiej, natomiast w południowej części występuje teren pagórkowaty o rozległych stokach i wierzchołkach, łagodnie pofałdowany, z najwyższym położonym punktem – 112,4 m n.p.m., sięgając Wzniesień Zielonogórskich. Gmina położona jest w dorzeczu Odry, która przepływa równoleżnikowo przez środek gminy. Lewostronną dolinę Odry odwadnia kanał Zimny Potok, do którego dopływa z wysoczyzny potok Łącza oraz przecinające dolinę liczne ciek. Z prawej strony Odrę zasilają rzeki Gryżyński Potok i Ołobok. Na terenie gminy znajduje się 24 różnych zbiorników wodnych, w tym zbiorniki retencyjno-rekreacyjne „Czerwieńsk” i „Strużyna”, a także 7 jezior, z których największym jest „Jezioro Jatnik” o powierzchni 12 ha. Na terenie gminy występują złoża gazu ziemnego, ropy naftowej, kruszywa naturalnego i surowców ilastych ceramiki budowlanej. Do eksploatacji przewidziano tylko złoża żwiru i piasku w Nietkowie.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy i jej okolic były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych. Intensyfikacja osadnictwa szczególnie nastąpiła w czasach średniowiecza, taką też metrykę posiada wiele wsi zlokalizowanych na terenie obecnej gminy np. Laski, Leśniów Wielki, Nietków, Płoty, Sudoł, Sycowice czy Zagórze, a rozwój przestrzenny gminy nierozzerwalnie związany był ze środowiskiem naturalnym i ukształtowaniem terenu. Ziemia Lubuska, na obszarze której jest położona gmina Czerwieńsk, stanowi środkowy obszar pogranicza polsko-niemieckiego i zajmuje tereny w przeszłości należące do kilku zróżnicowanych pod względem historycznym i kulturowym regionów. Tereny te, jako przygraniczne, często zmieniały przynależność państwową, dzielnicową czy administracyjną, kolejno leżały w granicach: monarchii Piastów, księstwa glogowskiego, Nowej Marchii, która w 1571 r. stała się częścią Brandenburgii. W 1701 r. Brandenburgia, w tym także Czerwieńsk, stała się częścią Prus. Od 1871 do 1945 r. Czerwieńsk leżał w granicach państwa niemieckiego, a od 1945 r. położony jest w obecnych granicach Polski.

Źródła historyczne dotyczące Czerwieńska sięgają XIII w. i związane są z osadą zwaną Nietkowem Polskim. W XV wieku jej ówczesni właściciele von Rothenburgowie założyli nową miejscowość, początkowo określaną Nowym Nietkowem, której kolejny właściciel Hans Christoph (młodszy) von Rothenburg wystosował do elektora brandenburskiego Fryderyka III prośbę o lokację miasta.

Na mocy wydanego przez Fryderyka III dokumentu z 24 stycznia 1690 roku, w kierunku nieco na zachód od Nietkowa lokowano miasto Rothenburg an der Oder, dzisiejszy Czerwieńsk, które do 1808 r. było miastem prywatnym. Nadanie praw miejskich skutkowało znaczącym rozwojem miejscowości, również w wiekach następnych. Powstawały liczne instytucje, zakłady produkcyjne, stowarzyszenia i organizacje, kościoły, ratusz miejski, szkoła, rozwijały się handel i rzemiosło, w tym wyróżniające się sukiennictwo, winiarstwo i browarnictwo, osiedlali się nowi mieszkańcy. W 1870 r. spółka Kolei Marchijsko-Poznańskiej uruchomiła w mieście linię kolejową, prowadzącą do Gubina, natomiast Towarzystwo Kolei Wrocławsko – Świdnicko - Świebodzkiej w październiku 1871 roku uruchomiło linię kolejową z Ząbkowic Śląskich przez Legnicę, Głogów i Zieloną Górę do Czerwieńska, a w 1874 r. oddano do użytku odcinek trasy z Czerwieńska do Rzepina. Miało to wpływ na rozwój przestrzenny i gospodarczy Czerwieńska. W 1882 r. rozpoczęto budowę sieci telegraficznej. Miasto funkcjonowało obok wsi do początku XX w., kiedy to cesarz Wilhelm II zdecydował, że Nowy Nietków zostanie z dniem 1 kwietnia 1903 roku połączony z Czerwieńskiem. W latach 30. XX w. powstały na terenie gminy, w ramach Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego, liczne obiekty fortyfikacyjne i hydrotechniczne, mające stanowić niemiecką tajną linię obrony od wschodu. Zachowane obiekty militarne stanowią miejscową atrakcję i bazę powstałego Skansenu Fortyfikacyjnego Czerwieńsk. Kolejne przemiany nastąpiły po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. i włączeniu Czerwieńska w struktury państwa polskiego. Miasto wówczas opuściła dotychczasowa ludność niemiecka, a zasiedlili je przesiedleńcy, głównie z Wielkopolski i wschodu Polski. W 1946 r. nastąpiła zmiana dotychczasowej nazwy miasta - Rothenburg an der Oder - na obecną, od 20 listopada 1945 r. Czerwieńsk utracił prawa miejskie, które ponownie uzyskał w 1969 roku. Po wojnie zaczęło się stopniowe przeobrażanie tych terenów w realiach 2 poł. XX i początku XXI w. Obecnie podejmowane działania samorządu podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą też miejsca pamięci i różne pomniki. Miejsca takie i obiekty wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy, np. najstarszą taką pamiątką historii są dwie renesansowe płaskorzeźby epitafijne w Nietkowie, wykonane z piaskowca, przedstawiające członków rodziny Rothenburg, wmontowane w filary bramy prowadzącej do dawnego zespołu

pałacowo-parkowego. W Czerwieńsku na placu przy Ratuszu znajduje się Pomnik Pamięci, na którym widnieje tablica o treści: „Wszystkim, którzy przez wieki byli związani z tą ziemią, w dowód pamięci za dokonania – mieszkańcy Gminy i Miasta Czerwieńsk - Maj 2010 r.”, a na jego poszczególnych ścianach umieszczono napisy nawiązujące do uniwersalnych wartości - Pamięci, Wolności, Prawdy i Dobra. Na tutejszym cmentarzu komunalnym znajdują się tablice pamiątkowe z nazwiskami żołnierzy poległych w I wojnie światowej. W Sudole znajduje się pomnik ku czci poległych w I wojnie światowej, ob. kapliczka, wzniesiony w latach 20. XX w. Natomiast w Leśniowie Wielkim zachowała się krawędź schodów prowadzących do ruin pomnika z 1924 r., postawionego ku czci 33 leśniowskich żołnierzy, którzy zginęli podczas I wojny światowej. Pomnik został zniszczony w czasie II wojny światowej, ale zachowała się tradycja miejsca, które oznakowane tablicą informacyjną znajduje się na ścieżce historycznej po zabytkach i ciekawych miejscach Leśniowa Wielkiego, utworzonej przez społeczność szkolną. Również w Leśniowie Wielkim, tuż za wsią, a przed skrzyżowaniem z drogą wiodącą do wsi Sudół, znajduje się unikatowy słup drogowy jednomilowy, należący do dawnego systemu przydrożnej informacji komunikacyjnej poczty brandenbursko-pruskiej. W Nietkowie usytuowany jest głaz z tablicą upamiętniającą 700-lecie Nietkowa.

Osobną, specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy są cmentarze, które podlegają ochronie niezależnie od stanu zachowania i bez względu na charakter wyznaniowy. Na terenie gminy znajduje się wiele cmentarzy ewangelickich, świadczących o wielokulturowości tych terenów. Ujęte w ewidencji zabytków położone są w: Czerwieńsku - obecnie komunalny, Będowie, Laskach - dwa cmentarze, Leśniowie Małym, Leśniowie Wielkim, Nietkowie, dwa w Nietkowicach - jeden obecnie komunalny, Płotach, Sudole, Sycowicach, Zagórze. W Nietkowie znajduje się zniszczony cmentarz rodowy Rothenburgów.

Jednym z ciekawszych elementów krajobrazu gminy, mimo znacznej połaci lasów, są zachowane aleje przydrożne, harmonijnie łączące naturalny świat przyrody z krajobrazem stworzonym przez człowieka, założone głównie na początku minionego wieku, zlokalizowane w mieście, między wioskami i śródpolne. Spośród kilkunastu alej liściastych, głównie jednogatunkowych: dęby, lipy, kasztanowce, topole, jesiony i inne, w ewidencji zabytków widnieją cztery aleje w Czerwieńsku – ul. Chrobrego, Rynek, Kolejowa i Składowa, kolejne zaś w Wysokiem, Sycowicach, Nietkowicach - dwie aleje, oraz w Leśniowie Wielkim.

Warto dodać, iż tereny gminy związane są z biografią osób, które zapisały się w jej historii. Wyróżnia się ród von Rothenburg, który przez stulecia był związany z gminą, a szczególnie zasłużony jest Hans Christoph (młodszy) von Rothenburg, ur. w 1649 r., zm. w 1704 r. w Nietkowie, z którego inicjatywy 24 stycznia 1690 r. założono miasto *Rothenburg an der Oder*. Wśród osób duchownych na uwagę zasługuje np. pastor Martin Gottfried Julius Schöne (1810 - 1873), działacz polityczny i społeczny z okresu Wiosny Ludów. W 1839 r. został pastorem w dawnym Czerwieńsku. W 1848 roku został z powiatu zielonogórskiego wybrany do pruskiego Zgromadzenia Narodowego. Z racji działalności politycznej odsunięty od funkcji pastora. Wówczas założył niezależny „Wolny Zbór Ewangelicki”, który zgromadził licznych wiernych, również spoza gminy, zbudował też okazały kościół w Czerwieńsku, który zachował się do czasów obecnych. Zajmował się pomocą ubogim, w tym celu założył „Towarzystwo Pomocy Pastora Schönego” z siedzibą w ówczesnej Zielonej Górze. W styczniu 1858 r. opuścił wraz z rodziną Czerwieńsk i wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie w miejscowości Lombard w stanie Illinois nadal prowadził działalność duszpasterską, współorganizował też pierwszą na tamtym terenie szkołę niemiecką.

Z powojennej historii gminy wśród wielu znanych i zasłużonych osób wymienić można np. Mieczysława Jana Warszawskiego, mieszkańca Lasek, urodzonego tamże w 1950 r., zm. w 2015 r. w Zielonej Górze, poetę i prozaika, członka ZLP, jednego z ważniejszych twórców lubuskiego środowiska literackiego. Debiutował wierszem „Krzyż” w „Nadodrze” (1967). Wydał 16 tomików wierszy oraz dwa tomy prozy. Uprawiał również twórczość dla dzieci. Laureat wielu nagród poetyckich, m.in. Lubuskiego Wawrzynu Literackiego (1995). Jego wiersze tłumaczono na język niderlandzki i niemiecki. Tablica upamiętniająca poetę została ostatnio odsłonięta na budynku Wiejskiego Domu Kultury w Laskach, a ławeczka poświęcona poecie znajduje się na Skwerze Poetów przed budynkiem głównym Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze. Z Nietkowem związani byli i tworzyli historię miejscowości Zofia i Stanisław Wróblewscy, którzy przybyli tutaj w 1945 roku, by wśród osadników krzewić oświatę. Z ich inicjatywy otworzono polską szkołę, w której początkowo uczyły się dzieci mówiące różnymi językami, pochodzące z różnych kultur i tradycji (Kazachstanu, Białorusi, Workuty, Tobolska, Irkucka, Syr-Darii, Rumunii, Kirgistanu). Wróblewscy byli nauczycielami w szkole podstawowej w Nietkowie przez 35 lat. Obydwoje wnieśli olbrzymi

wkład w edukację, tworzenie powojennego życia społecznego i kulturalnego wsi. Zofia Wróblewska, ur. w 1911 r. w Lwówku, zm. w Mietkowie w 1991 r., była polonistką, zwalczała analfabetyzm wśród dorosłych. Stanisław Wróblewski, ur. w 1911 r. w Parczewie, zm. w Mietkowie w 1984 r., był kierownikiem szkoły, uczył m.in. matematyki. Działali również społecznie. W uznaniu za długoletnią i ofiarną pracę na rzecz rozwoju gminy otrzymali tytuły Honorowy Obywatel Gminy i Miasta Czerwieńsk. Patronują szkole podstawowej w Mietkowie, na murach której umieszczono tablicę upamiętniającą jej patronów.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, zwyczaje, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Czerwieńsk na lata 2024-2027* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy

związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023, poz. 40 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zmianami), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust.1 pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),

- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5 art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zmianami)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo

minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;

3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;

4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;

8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;

9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków

wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi,

układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań

archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40 ze zmianami)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r., poz. 2556 ze zmianami)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r., poz. 1336 ze zmianami)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r., poz. 977 ze zmianami)

Ustawa wprowadza następujące regulacje z zakresu ochrony zabytków:

- a) w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4),
- b) w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a nadto określa się obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art.

10 ust. 1 pkt 4 i ust. 2 pkt 4),

c) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia studium instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu studium, a po sporządzeniu projektu studium uzyskuje opinię m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 11 pkt 2 i pkt 5 lit. c),

d) w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, a także granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie na podstawie odrębnych przepisów (art. 15 ust. 2 pkt 4 i 7),

e) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu planu, a po sporządzeniu projektu planu uzyskuje uzgodnienie m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 pkt 2 i pkt 6 lit. b tiret 8),

f) decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 53 ust. 4 pkt 2 i art. 60 ust. 1).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r., poz. 344 ze zmianami)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej

w użytkowanie wieczyste jest nieruchomości wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2023 r., poz. 682 ze zmianami)

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru

zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2023 r., poz. 70 ze zmianami)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- 2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”. Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające

na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny.

Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta została Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zadania powiązane z ochroną dziedzictwa kulturowego uwzględnione zostały w dwóch obszarach:

1. E-państwo. Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny. Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego. Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty, inwestycje w dziedzictwo narodowe, (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytków, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO,
- wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 przyjęty został Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

W *Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* dokonano ewaluacji Krajowego Programu na lata 2014-2017. Sprawozdanie końcowe z oceny realizacji wybranych elementów Programu zostało zamieszczone na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod adresem: www.kultura.gov.pl.

Na podstawie wyników ewaluacji i doświadczeń towarzyszących realizacji Programu na lata 2014-2017, przy przygotowywaniu Programu na lata 2019-2022 położono szczególny nacisk na zmiany w warstwie:

- 1) poprawy struktury zarządzania, monitoringu i ewaluacji Programu,
- 2) wyraźnego powiązania wskaźników realizacji Programu z konkretnymi zadaniami, zaplanowanymi jako elementy realizacji kierunków działania i celów szczegółowych.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Celowi głównemu przyporządkowano trzy cele szczegółowe oraz kierunki działania i zadania:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie

intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa lubuskiego 2030

Przyjęta przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą Nr XXVIII/397/21 z dnia 15 lutego 2021 r. *Strategia rozwoju województwa lubuskiego 2030* jest dokumentem wyznaczającym strategiczne cele i kluczowe kierunki działań oraz przewidywane instrumenty ich realizacji w rozwoju województwa lubuskiego. Wyzwania rozwojowe województwa lubuskiego zostały przedstawione w czterech obszarach: sfera społeczna, sfera gospodarcza, sfera przestrzenna oraz sfera zarządzania rozwojem regionu.

Charakterystyczną cechą regionu i jego silną stroną w kontekście zmian cywilizacyjnych XXI wieku jest zróżnicowana tożsamość kulturowa, wynikająca z osiedlenia się tutaj po II wojnie światowej ludzi o różnym pochodzeniu. Województwo lubuskie należy do obszarów bogatych w zabytki, dlatego istnieje potrzeba ich stałego wsparcia oraz większego inwestowania w infrastrukturę kulturalną.

Głównym celem *Strategii* jest *Inteligentne gospodarowanie potencjałami regionu dla osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, spójności społecznej i przestrzennej oraz wysokiej jakości życia mieszkańców*. Cel główny zostanie osiągnięty w wyniku realizacji celów strategicznych, uszczegółowionych przez cele operacyjne, dla których wyznaczono kierunki działań.

Dla celu operacyjnego 1.6. Rozwój potencjału turystycznego wyznaczono m.in. następujące kierunki działań:

- promocja i rozwój markowych produktów turystycznych województwa,
- tworzenie warunków do rozwoju turystyki aktywnej i specjalistycznej,
- poprawa stanu obecnej i tworzenie nowej infrastruktury turystycznej,
- promocja lubuskich podmiotów branży turystycznej,
- rozwój szlaków, tras turystycznych, budowa oraz integracja dróg/ścieżek rowerowych,
- kreowanie, wsparcie i realizacja działań z zakresu racjonalnego wykorzystywania i ochrony zasobów środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny 2.4. „Zapewnienie bogatej oferty kulturalnej oraz ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego” będzie realizowany m.in. poprzez:

- wspieranie ponadlokalnych przedsięwzięć kulturalnych realizowanych na obszarze województwa,
- poprawę dostępności do zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym wykorzystanie nowoczesnych technik gromadzenia, opracowywania i upowszechniania zbiorów,
- ochronę i promocję cennych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Dla celu operacyjnego 2.6. „Wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i poczucia tożsamości” wyznaczono m.in. następujące kierunki działań:

- działania na rzecz kształtowania świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców,
- wykorzystywanie potencjału kulturowego i lokalnych tożsamości w rozwoju regionalnym,
- promocja lubuskiego dorobku kulturalnego, naukowego, społecznego,
- popularyzacja historii Ziemi Lubuskiej.

Dla celu operacyjnego 3.7. „Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich” sformułowano m.in. następujące kierunki działań:

- wzmocnianie centrów aktywności społecznej i kulturalnej na terenach wiejskich,
- odnowa i rewitalizacja wsi i małych miast,
- ochrona dziedzictwa i krajobrazu wiejskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego wraz z planami zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego

ośrodka wojewódzkiego Zielona Góra i Gorzów Wlkp. przyjęty został Uchwałą Nr XLIV/667/18 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 23 kwietnia 2018 r.

W rozdz. VIII. „Uwarunkowania wewnętrzne rozwoju przestrzennego”, pkt 3. „Strefa kulturowa i turystyka” przedstawiono zestawienie ilościowe zabytków nieruchomych i ruchomych wpisanych do rejestru zabytków, charakterystykę i ocenę zachowania najcenniejszych zabytków na terenie województwa lubuskiego.

W rozdz. XII. „Kierunki polityki i zagospodarowania przestrzennego”, pkt 4. „Ochrona dziedzictwa kulturowego i turystyka” określono pięć kierunków odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, którym przyporządkowano określone działania:

I. Odpowiednie zarządzanie i wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego

1. Poprawa stanu technicznego obiektów zabytkowych;
2. Nadanie nowych funkcji obiektom zabytkowym i dostosowanie ich do współczesnych wymogów, przy równoczesnym zachowaniu i ochronie pierwotnych walorów architektonicznych i historycznych;
3. Realizacja i rozbudowa szlaków turystycznych o znaczeniu kulturowym.

II. Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego

1. Odpowiednie zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed niszczeniem, dewastacją i aktami wandalizmu;
2. Sporządzanie i realizacja lokalnych programów opieki nad zabytkami;
3. Aktualizacja gminnych ewidencji zabytków;
4. Inwentaryzacja obiektów o cennych walorach historycznych i kulturowych;
5. Wspieranie tworzenia parków kulturowych i ustanawiania pomników historii;
6. Objęcie obiektów zabytkowych odpowiednimi ustaleniami w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

III. Tworzenie spójnego i harmonijnego krajobrazu kulturowego

1. Zachowanie historycznie ukształtowanych układów przestrzennych, zwłaszcza ruralistycznych;
2. Kształtowanie ładu przestrzennego poprzez harmonijne wkomponowywanie nowego zainwestowania w zabytkowe krajobrazy kulturowe;
3. Wykluczenie lokalizowania obiektów dysharmonizujących z zabytkowym sąsiedztwem i przesłaniających obiekty zabytkowe (dotyczy to również lokalizacji naziemnych obiektów infrastruktury technicznej);
4. Odpowiednie wyeksponowanie obiektów zabytkowych i dostosowanie pozostałych obiektów zlokalizowanych w ich polu ekspozycji poprzez nawiązanie

do historycznego charakteru obiektów zabytkowych;

5. Ochrona panoram w celu zachowania historycznych sylwet obiektów i zespołów urbanistycznych.

IV. Kształtowanie tożsamości kulturowej

1. Zwiększenie świadomości znaczenia dziedzictwa kulturowego w aspekcie materialnym i niematerialnym, jako czynnika rozwoju gospodarczego i społecznego;

2. Wspieranie działalności propagującej kształtowanie tożsamości kulturowej regionu, w tym imprez kulturalnych;

3. Wzbogacenie oferty kulturalnej obszaru i polepszenie dostępu do dziedzictwa kulturowego obszaru funkcjonalnego.

V. Kompleksowa rewitalizacja obszarów zdegradowanych

1. Rewitalizacja obszarów miejskich, szczególnie centrum Gorzowa Wlkp. z zabytkową zabudową oraz obszarów przemysłowych i powojennych;

2. Rewitalizacja zdegradowanych zasobów mieszkaniowych;

3. Rewitalizacja zdegradowanych zasobów użytkowych stanowiących własność komunalną;

4. Odnowa obszarów zielonych;

5. Kształtowanie przestrzeni publicznych;

6. Rewitalizacja i odnowa obszarów wiejskich, w tym popegeerowskich, pokolejowych i powydobywczych;

7. Sporządzanie gminnych programów rewitalizacji;

8. Realizacja działań na rzecz społeczności lokalnej: podnoszenia kwalifikacji, poszerzenia aktywności społecznej, oferty edukacyjnej i kulturalnej, wspieranie osób niepełnosprawnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego

Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2021-2024 przyjęty został przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą Nr XXXIII/454/21 z dnia 21 czerwca 2021 r.

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych,

finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

Wyznaczonej wizji „Wielokulturowe dziedzictwo województwa lubuskiego fundamentem tożsamości regionu rozwijającego się gospodarczo i turystycznie” przyporządkowano cel strategiczny „Zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla kształtowania tożsamości województwa lubuskiego”. Dla realizacji wizji i celu strategicznego sformułowano cele priorytetowe:

1. Rozpoznanie zasobu, poprawa skuteczności ochrony zabytków i efektywne zarządzanie zasobem;
2. Rewaloryzacja zabytków jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego oraz rozwoju potencjału turystycznego;
3. Budowanie tożsamości regionalnej poprzez edukację i popularyzację dziedzictwa kulturowego w oparciu o społeczeństwo obywatelskie;
4. Ochrona krajobrazu kulturowego i świadome jego kształtowanie współgrające z integracją przestrzenną regionu.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

BĘDÓW

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FIL. P.W. TRÓJCY ŚWIĘTEJ:

Rejestr zabytków nr 3291 z dnia 21.02.1994 r.

- a. kościół, 1882 r.,
- b. cmentarz przykościelny ze starodrzewem (aleja lipowo-kasztanowa), XIX w.,
- c. ogrodzenie, k. XIX w., XX w.

CZERWIŃSK

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. magazyn, ul. Zielonogórska 5, 1851 r.

Rejestr zabytków nr 3330 z dnia 01.12.1995 r.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. rzymskokatolicki par. p.w. św. Wojciecha, ul. Chrobrego, 1877 r.

Rejestr zabytków nr L-782/A z dnia 02.02.2018 r.

LASKI

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. budynek gospodarczo-mieszkalny, tzw. oranżeria, nr 39, ok. 1800 r.,

Rejestr zabytków nr L-502/A z dnia 29.04.1971 r.

- b. park, poł. XVIII w., 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 55 z dnia 29.04.1955 r.

LEŚNIÓW WIELKI

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. WNIEBOWZIECIA NMP:

a. kościół, XIV w., przebud. XVII w., XIX w.,

Rejestr zabytków nr 60 z dnia 23.07.1955 r.

b. kaplica grobowa, 1714 r.,

Rejestr zabytków nr 516 z dnia 30.05.1963 r.

c. cmentarz przykościelny wraz z okalającym go murem, XIV w., pocz. XVIII w.,
1 poł. XVIII w., XIX w.

Rejestr zabytków nr L-875/A z dnia 16.02.2022 r.

WIATRAK KOŻLAK, nr 49, XVIII/XIX w.

Rejestr zabytków nr 302 z dnia 19.04.1961 r.

NIETKOWICE

KOŚCIÓŁ P.W. NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA, ok. 1880 r.

Rejestr zabytków nr L-906/A z dnia 7.02.2023 r.

NIETKÓW

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FIL. P.W. WNIEBOWSTĄPIENIA PANA JEZUSA,

ul. Kościuszki:

a. kościół, 1866-1867 r.,

Rejestr zabytków nr L-343/A z dnia 24.08.2009 r.

b. teren przykościelny, XIX w.,

Rejestr zabytków nr L-343/A z dnia 24.08.2009 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. park, poł. XVIII w., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 54 z dnia 29.04.1955 r.

b. arboretum, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr L-74 z dnia 31.12.1998 r.

SYCOWICE

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. NARODZENIA NMP, 2 poł. XVIII w.

Rejestr zabytków nr 525 z dnia 30.05.1963 r.

Na terenie gminy Czerwieńsk w rejestrze zabytków figurują ponadto obiekty nieistniejące, wymagające wykreślenia z tegoż rejestru:

- Czerwieńsk: obora i chlewnia (rej. zab. nr 1748),
- Leśniów Wielki: gorzelnia (rej. zab. nr 1762),
- Nietkowice: stajnia i obora dworska (rej. zab. nr 1770),
- Nietków: oranżeria pałacowa (rej. zab. nr 520).

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

BĘDÓW

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FIL. P.W. TRÓJCY ŚWIĘTEJ:

Rejestr zabytków nr 3291 z dnia 21.02.1994 r.

- a. kościół, 1882 r.,
- b. cmentarz przykościelny ze starodrzewem (aleja lipowo-kasztanowa), XIX w.,
- c. ogrodzenie, k. XIX w., XX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, ob. komunalny, XIX w.

DOM NR 28, XIX/XX w.

BORYŃ

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. dom mieszkalny, nr 1/2, pocz. XX w.,
- b. gołębnik, 1895 r.,
- c. sześciorak nr 3, 1930 r.,
- d. sześciorak nr 4, 1930 r.,
- e. transformator, 1922 r.

BRÓDKI

MOST DROGOWY nad kanałem Ołobok, 1938-1939 r.

DOM NR 1, XIX/XX w.

DOM NR 3, 1913 r.

DOM NR 4, XIX/XX w.

DOM NR 21, XIX/XX w.

CZERWIEŃSK

HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY, XV w.

ALEJA, ul. Chrobrego, pocz. XX w.

ALEJA, ul. Rynek, 1 poł. XX w.

ALEJA, ul. Kolejowa, ok. poł. XX w.

ALEJA, ul. Składowa, ok. poł. XX w.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. rzymskokatolicki par. p.w. św. Wojciecha,
ul. Chrobrego, 1877 r.

Rejestr zabytków nr L-782/A z dnia 02.02.2018 r.

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI, ob. magazyn, ul. Zielonogórska 5, 1851 r.

Rejestr zabytków nr 3330 z dnia 01.12.1995 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, ob. komunalny, ul. Cicha, 1815 r.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. dom administratora, ul. Klonowa 1, 1923 r.,
 - b. stodoła, ul. Boczna, k. XIX w.,
 - c. spichlerz, ul. Klonowa, 1895 r.,
 - d. czworak, ul. Klonowa 4/6/8/10, 1896 r.
- RATUSZ, Rynek 25, 1779 r., przebud. 1909 r., 1926-1927 r.
- DWORZEC KOLEJOWY, ul. Kolejowa 17, 1869-1870 r.
- GOSPODA, ob. dom kultury, ul. Chrobrego 5, ok. poł. XIX w.
- ul. Chrobrego*
- DOM NR 2, XIX/XX w.
- DOM NR 6 a, 1 poł. XIX w.
- DOM NR 10, 1 poł. XIX w.
- ul. Kolejowa*
- DOM NR 2, poł. XIX w.
- ul. Kwiatowa*
- DOM NR 3, I. 20 XX w.
- DOM NR 7, 1 poł. XIX w.
- ul. Łężycka*
- ZESPÓŁ MŁYNA:
- a. dom nr 7, 2 poł. XIX w.,
 - b. młyn nr 8, 2 poł. XIX w.
- ul. Młyńska*
- DOM NR 1, 1 poł. XIX w.
- ul. Polna*
- DOM NR 4, pocz. XX w.
- ul. Rycerska*
- DOM NR 1, ok. 1910 r.
- ul. Rynek*
- DOM NR 5, XIX w.
- DOM NR 7, XIX w.
- DOM NR 11, XIX/XX w.
- DOM NR 13, XIX/XX w.
- DOM NR 16, ok. 1920 r.
- DOM NR 24, 1 poł. XIX w.
- DOM NR 30, I. 20 XX w.
- ul. Zielonogórska*
- DOM NR 10, XIX/XX w.

DOM NR 11, XIX w.

DOM NR 20, I. 20 XX w.

DOM NR 42, ok. 1910-1920 r.

DOM NR 47, pocz. XX w.

LASKI

CMENTARZ RODOWY, 2. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. budynek gospodarczo-mieszkalny, tzw. oranżeria, nr 39, ok. 1800 r.,

Rejestr zabytków nr L-502/A z dnia 29.04.1971 r.

b. park, poł. XVIII w., 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 55 z dnia 29.04.1955 r.

SZKOŁA, ob. dom nr 30, ok. 1910 r.

DOM NR 7, pocz. XX w.

DOM NR 47, pocz. XX w.

DOM NR 86, pocz. XX w.

LEŚNÍÓW MAŁY

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.,

DOM NR 19, pocz. XX w.

LEŚNÍÓW WIELKI – ŁAGÓW

ALEJA, pomiędzy wsiami, ok. poł. XX w.

LEŚNÍÓW WIELKI

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. WNIEBOWZIECIA NMP:

a. kościół, XIV w., przebud. XVII w., XIX w.,

Rejestr zabytków nr 60 z dnia 23.07.1955 r.

b. cmentarz przykościelny z murem, XIV w., XVIII w., XIX w.,

c. kaplica grobowa, 1714 r.

Rejestr zabytków nr 516 z dnia 30.05.1963 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

WIATRAK KOŻLAK, nr 49, XVIII/XIX w.

Rejestr zabytków nr 302 z dnia 19.04.1961 r.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. dom administratora, nr 59, pocz. XX w.,

b. czworak nr 75, I. 20 XX w.

e. obora, 1905 r.

TRANSFORMATOR, I. 30 XX w.

NIETKOWICE – BĘDÓW

ALEJA, od Nietkowic do przejazdu kolejowego, 1 poł. XX w.

NIETKOWICE

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA z terenem przykościelnym, ok. 1880 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, ob. komunalny, pocz. XX w. (?)

CMENTARZ EWANGELICKI, poł. XIX w.

DWORZEC KOLEJOWY, 2 poł. XIX w.

ALEJA, droga w kierunku Odry, 1 poł. XX w.

SCHRON BOJOWY nr 774, 1936 r.

SCHRON BOJOWY nr 775, 1936 r.

SCHRON BOJOWY nr 777, 1936 r.

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

a. dwór, nr 129, 2 poł. XIX w.,

b. park, 2 poł. XIX w.,

c. stajnia, 2 poł. XIX w.

DOM NR 10, XIX/XX w.

DOM NR 50, XIX/XX w.

DOM NR 51, ok. 1930 r.

DOM NR 72, XIX/XX w.

DOM NR 74, XIX/XX w.

DOM NR 76, XIX/XX w.

DOM NR 77, XIX/XX w.

DOM NR 78, XIX/XX w.

DOM NR 79, 4 ćw. XIX w.

DOM NR 80, XIX/XX w.

NIETKÓW

HISTORYCZNY UKŁAD RURALISTYCZNY, XIII w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FIL. P.W. WNIEBOWSTĄPIENIA PANA JEZUSA,

ul. Kościuszki:

a. kościół, 1866-1867 r.,

Rejestr zabytków nr L-343/A z dnia 24.08.2009 r.

b. teren przykościelny, XIX w.,

Rejestr zabytków nr L-343/A z dnia 24.08.2009 r.

c. plebania, ob. dom kultury, nr 87, 2 poł. XIX w.

CMENTARZ, pocz. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

CMENTARZ RODOWY ROTHENBURGÓW, 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWY:

a. oficyna, nr 54, XVIII w.,

b. park, poł. XVIII w., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków nr 54 z dnia 29.04.1955 r.

c. brama wjazdowa, k. XVIII w.,

d. arboretum, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr L-74 z dnia 31.12.1998 r.

ul. Kasprowicza

DOM NR 46 (d. nr 113), 1907 r.

ul. Kolejowa

ZAGRODA NR 1 (d. nr 152):

a. dom, XIX/XX w.

b. stodoła, 2 poł. XIX w.

ul. Kościuszki

DOM NR 50 (d. nr 31), pocz. XX w.

DOM NR 55, pocz. XX w.

DOM NR 56 (d. nr 39), 2 poł. XIX w.

DOM NR 79 (d. nr 160), 1910-1920 r.

DOM NR 101 (d. nr 147), pocz. XIX w.

PŁOTY

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

TRANSFORMATOR, 1922 r., ul. Wąska

ul. Lubuska

DOM NR 14, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 21:

a. spichlerz, pocz. XX w.,

b. obora, pocz. XX w.

OBORA ZE STODOŁĄ, nr 23, pocz. XX w.

SUDOŁ

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

POMNIK ku czci poległych w I wojnie światowej, ob. kapliczka, l. 20 XX w.

TRANSFORMATOR, l. 20 XX w.

SZKOŁA, ob. kaplica, świetlica, 1 ćw. XX w.

KUŹNIA, pocz. XX w.

ZAGRODA NR 21:

- a. dom, 1894 r.,
- b. budynek gospodarczy, XIX/XX w.,
- c. stodoła, XIX/XX w.,
- d. stodoła, XIX/XX w.

ZAGRODA NR 22:

- a. budynek gospodarczy, k. XIX w.
- b. budynek gospodarczy, k. XIX w.

SYCOWICE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FIL. P.W. NARODZENIA NMP:

- a. kościół, 2 poł. XVIII w.,

Rejestr zabytków nr 525 z dnia 30.05.1963 r.

- b. cmentarz przykościelny, 2 poł. XVIII w.

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

ALEJA, wyjazd w kierunku Krosna Odrzańskiego, ok. poł. XX w.

SZKOŁA, ob. świetlica, nr 18, ok. 1910 r.

DOM NR 9, XIX/XX w.

DOM NR 15, pocz. XX w.

DOM NR 48, pocz. XX w.

DOM NR 54, XIX/XX w.

WYSOKIE

ALEJA, wyjazd w kierunku Zielonej Góry, pocz. XX w.

DOM NR 7, XIX/XX w.

ZAGÓRZE

CMENTARZ EWANGELICKI, XIX w.

DOM NR 4, 2 poł. XIX w.

SCHRON BOJOWO-OBSERWACYJNY NR 762 na CKM-y, 1935 r. – wał przeciwpowodziowy wzdłuż lewego brzegu Odry, ok. 950 m na południowy wschód od przeprawy promowej w Brodach.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Czerwieńsk zabytki ruchome, wpisane do rejestru zabytków, stanowią wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych. Ponadto do rejestru zabytków wpisane zostały płyty nagrobne w Nietkowie.

Wypożyczenie i wystrój kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Leśniowie Wielkim wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 87/B/72 (31 pozycji) decyzją z dnia 20 listopada 1972 r. W skład wyposażenia wchodzi m.in. ołtarz główny, chrzcielnica, ławki, krucyfiksy, kartusze herbowe, naczynia liturgiczne, polichromia stropu. Decyzją dnia 2 stycznia 2012 r. pod nr rejestru L-B-123 wpisano gotycki dzwon.

Elementy wystroju i wyposażenia kościoła par. p.w. św. Wojciecha w Czerwieńsku wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr L-B-173 (16 pozycji) decyzją z dnia 4 października 2017 r. W skład wyposażenia wchodzi m.in. barokowy ołtarz główny z obrazami i rzeźbami, ambona, witraże, emporie, drzwi, zegar wieżowy, organy piszczałkowe, dzwony.

Elementy wystroju i wyposażenia kościoła fil. p.w. Wniebowstąpienia Pana Jezusa w Nietkowie wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr L-B-174 (10 pozycji) decyzją z dnia 6 października 2017 r. Ochroną objęto obiekty pochodzące z 2 poł. XIX w., m.in. ołtarz główny z tabernakulum, chrzcielnicę, witraże, emporie, drzwi i ławy kościelne, organy piszczałkowe.

Na terenie parku w Nietkowie zachowała się brama wjazdowa do dawnej siedziby rodziny von Rothenburg. W jej filary wmontowano dwie tablice nagrobne z XVI wieku. Poświęcono je Hansowi von Rothenburg i jego żonie Benedyktie von Breiten Landenburg. Mężczyzna był synem Hansa von Rothenburg, właściciela Nietkowa i Anny von Rechenberg. Zmarł 21.02.1577 r. Benedykta była córką Krzysztofa von Landenburg i Cecylii Rothhastin. Zmarła 10.08.1595 r. Rejestr zabytków nr L-B-40 z dnia 12.09.2006 r.

6.4. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym

pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

Obszar gminy Czerwieńsk został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych dotychczasowych założeniach obejmuje bowiem 2 etapy badawcze: 1) kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2) badania powierzchniowe. Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

6.4.1. Wykaz stanowisk archeologicznych

L.p.	Miejscowość Stanowisko	Nr stan. w miejsc.	Nr stan. na obszarze	Funkcja	Chronologia Kultura	Rejestr Uwagi	Obszar
1	Sycowice	3	4	ślad osadniczy	Epoka kamienia		58-12
2	Sycowice	4	5	ślad osadniczy ślad osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze		58-12
3	Sycowice	5	6	punkt osadniczy ślad osadniczy osada punkt osadniczy	Kultura łużycka Pradzieje Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze		58-12
4	Sycowice	6	7	ślad osadniczy punkt osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze		58-12
5	Sycowice	7	8	punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy ślad osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka Halsztat, kultura łużycka Pradzieje Późne Średniowiecze		58-12
6	Sycowice	2	6	ślad osadniczy ślad osadniczy	Kultura łużycka Późne Średniowiecze-okres nowożytny		58-13
7	Nietkowice	1	1	Osada	Epoka Brązu- Halsztat, kultura łużycka		59-12
8	Nietkowice	8	2	ślad osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-12
9	Nietkowice	9	3	ślad osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	Neolit Pradzieje Epoka Brązu Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-12
10	Będów/ Nietkowice	10	4	ślad osadniczy cmentarzysko ślad osadniczy punkt osadniczy	Neolit? Epoka Brązu Wczesne Średniowiecze? Późne Średniowiecze		59-12
11	Będów/ Nietkowice	11	5	ślad osadniczy ślad osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-12
12	Będów	3	6	ślad osadniczy ślad osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka Późne Średniowiecze-okres nowożytny		59-12
13	Będów/ Nietkowice	1	7	osada?	Epoka Brązu - Halsztat, kultura		59-12

				śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	łużycka Pradzieje Epoka Brązu Późne Średniowiecze-okres nowożytny		
14	Będów/ Nietkowice	4	8	punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne średniowiecze-okres nowożytny		59-12
15	Będów/ Nietkowice	5	9	śląd osadniczy	Późne średniowiecze-okres nowożytny		59-12
16	Będów	6	10	śląd osadniczy	Późne średniowiecze-okres nowożytny		59-12
17	Będów	7	11	śląd osadniczy	Późne średniowiecze-okres nowożytny		59-12
18	Będów	8	12	śląd osadniczy	Późne średniowiecze-okres nowożytny		59-12
19	Będów	9	13	śląd osadniczy	Późne średniowiecze-okres nowożytny		59-12
20	Będów	10	14	punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne średniowiecze-okres nowożytny		59-12
21	Będów	11	15	śląd osadniczy	Późne średniowiecze-okres nowożytny		59-12
22	Będów	2	16	cmentarzysko	Epoka Brązu, kultura łużycka		59-12
23	Będów	12	18	cmentarzysko	Epoka Brązu, kultura łużycka		59-12
24	Będów	13	19	cmentarzysko	Epoka Brązu, kultura łużycka		59-12
25	Nietkowice	12	20	śląd osadniczy	Kultura łużycka		59-12
26	Wysokie/ PGR Mikożyn	1	1	grodzisko? punkt osadniczy	Kultura łużycka Pradzieje		59-13
27	Nietkowice	2	2	smolarnia	Późne Średniowiecze?		59-13
28	Nietkowice	3	3	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze – okres nowożytny		59-13
29	Nietkowice	4	4	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze – okres nowożytny		59-13
30	Nietkowice	5	5	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze – okres nowożytny		59-13
31	Nietkowice	6	6	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze – okres nowożytny		59-13
32	Nietkowice	7	7	cmentarzysko	Epoka Brązu, kultura łużycka	stanowisko archiwalne	59-13

33	Bródki	1	8	osada ślad osadniczy	Pradzieje Późne średniowiecze		59-13
34	Bródki	2	9	ślad osadniczy	Pradzieje		59-13
35	Nietkowice		25	?	Epoka brązu	stanowisko archiwalne	59-13
36	Nietków	1	1	cmentarzysko	Epoka Brązu, kultura łużycka	stanowisko archiwalne	60-12
37	Nietków	2	2	ślad osadniczy ślad osadniczy	Późne Średniowiecze Późne Średniowiecze-okres nowożytny		60-12
38	Nietków	3	3	ślad osadniczy	Późne średniowiecze-okres nowożytny		60-12
39	Leśniów Mały	1	6	cmentarzysko	Okres lateński	329/Arch z 27.10.1971 r.	60-12
40	Leśniów Mały	2	7	Osada ślad osadniczy ślad osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich Pradzieje Późne Średniowiecze	429/Arch z 01.09.1972 r.	60-12
41	Leśniów Mały	3	8	osada punkt osadniczy ślad osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka Epoka Brązu, kultura łużycka Późne Średniowiecze-okres nowożytny	328/Arch z 27.10.1971 r.	60-12
42	Leśniów Wielki/ Leśniów Mały	4	9	ślad osadniczy	Późne Średniowiecze		60-12
43	Leśniów Mały	5	10	ślad osadniczy	Późne Średniowiecze-okres nowożytny		60-12
44	Leśniów Mały	6	11	punkt osadniczy ślad osadniczy	Epoka Brązu- Halsztat, kultura łużycka Późne Średniowiecze-okres nowożytny		60-12
45	Łagów/ Leśniów Mały	8	13	ślad osadniczy	Późne Średniowiecze		60-12
46	Sudoł/ Leśniów Wielki	4	14	skarb	?	stanowisko archiwalne	60-12
47	Leśniów Wielki	5	15	osada ślad osadniczy	Okres lateński, Okres Wpływów Rzymskich Późne Średniowiecze-okres nowożytny	403/Arch z 01.09.1973 r.	60-12
48	Leśniów Wielki	19	16	ślad osadniczy	Późne średniowiecze-okres nowożytny		60-12
49	Leśniów Wielki	20	17	ślad osadniczy ślad osadniczy	Pradzieje Późne średniowiecze-okres		60-12

					nowożytny		
50	Leśniów Wielki/ Leśniów Mały	21	18	osada ślad osadniczy ślad osadniczy	Wczesne Średniowiecze Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze		60-12
51	Leśniów Wielki	22	19	ślad osadniczy	Późne średniowiecze-okres nowożytny		60-12
52	Leśniów Wielki/ Leśniów Mały	23	20	punkt osadniczy osada ślad osadniczy	Pradzieje Halsztat, kultura łużycka Późne średniowiecze		60-12
53	Leśniów Wielki/ Leśniów Mały	24	21	ślad osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	Pradzieje Halsztat, kultura łużycka Późne Średniowiecze-okres nowożytny		60-12
54	Leśniów Wielki/ Leśniów Mały	25	22	ślad osadniczy punkt osadniczy ślad osadniczy	Pradzieje Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze		60-12
55	Leśniów Wielki	26	23	ślad osadniczy osada ślad osadniczy	Pradzieje Halsztat, kultura łużycka Późne średniowiecze-okres nowożytny		60-12
56	Leśniów Wielki/ Leśniów Mały	6	24	ślad osadniczy	Neolit	stanowisko archiwalne	60-12
57	Leśniów Mały	-	25	ślad osadniczy	Mezolit	stanowisko archiwalne	60-12
58	Laski Odrzańskie	1	26	miejsce po pałacu	Schyłek XVII - pocz. XVIII w.		60-12
59	Nietków	6	27	relikty zamku – miejsce po pałacu	XIV w.? 1798 r.		60-12
60	Czerwieńsk	1	1	cmentarzysko	Epoka Brązu, kultura łużycka	stanowisko archiwalne	60-13
61	Czerwieńsk	2	2	cmentarzysko	Epoka Brązu, kultura łużycka	stanowisko archiwalne	60-13
62	Czerwieńsk	3	3	cmentarzysko	Epoka Brązu, kultura łużycka	205/Arch z 03.11.1970 r.	60-13
63	Czerwieńsk	4	4	osada	Halsztat, kultura łużycka	206/Arch z 03.11.1970 r.	60-13
64	Czerwieńsk	5	5	cmentarzysko	Halsztat, kultura łużycka	207/Arch z 03.11.1970 r.	60-13
65	Czerwieńsk/ Nietków	6	6	osada	Okres Wpływów Rzymskich	355/Arch z 15.11.1971 r.	60-13
66	Czerwieńsk/ Nietków	7	7	osada	Epoka Brązu, kultura łużycka	347/Arch z 27.10.1971 r.	60-13
67	Czerwieńsk/	8	8	osada	Okres Lateński,	354/Arch z	60-13

	Nietków			punkt osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich Wczesne Średniowiecze	15.11.1971 r.	
68	Czerwieńsk/ Nietków	9	9	punkt osadniczy	Neolit?		60-13
69	Czerwieńsk, ul. Łużycka	10	10	cmentarzysko	Epoka Brązu, kultura łużycka		60-13
70	Nietków	2	11	osada osada	Neolit Późne Średniowiecze		60-13
71	Nietków	3	12	śląd osadniczy osada	Pradzieje Późne Średniowiecze		60-13
72	Nietków	4	13	śląd osadniczy osada osada	Epoka Brązu, kultura łużycka Okres Wpływów Rzymskich Późne Średniowiecze		60-13
73	Nietków	5	14	śląd osadniczy osada osada śląd osadniczy	Epoka Kamienia Kultura łużycka Okres Wpływów Rzymskich? Późne Średniowiecze		60-13
74	Czerwieńsk/ Nietków	11	16	śląd osadniczy śląd osadniczy	kultura łużycka Późne Średniowiecze		60-13
75	Czerwieńsk	12	17	śląd osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka		60-13
76	Czerwieńsk	14	19	cmentarzysko układ urbanistyczny	Epoka Brązu 1690 r.		60-13
77	Wysokie	3	5	osada osada	Epoka Brązu, kultura łużycka Okres Wpływów Rzymskich		60-14
78	Wysokie	4	7	śląd osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Epoka Kamienia Halsztat, kultura łużycka Późne Średniowiecze		60-14
79	Leśniów Wielki	1	3	osada	Epoka Brązu, kultura łużycka	stanowisko archiwalne	61-12
80	Leśniów Wielki	18	4	punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	kultura łużycka Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze		61-12
81	Leśniów Wielki	2	5	punkt osadniczy	?	stanowisko archiwalne	61-12
82	Leśniów Wielki	3	6	cmentarzysko punkt osadniczy	? Późny Okres Rzymski		61-12
83	Leśniów Wielki	7	7	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze		61-12

84	Leśniów Wielki	8	8	punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Okres Wpływów Rzymskich Późne Średniowiecze		61-12
85	Leśniów Wielki	9	9	punkt osadniczy punkt osadniczy punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Wczesna Epoka Brązu Młodszy Okres Przedrzymski Późny Okres Rzymski Późne Średniowiecze		61-12
86	Leśniów Wielki/ Leśniów Mały	10	10	punkt osadniczy śląd osadniczy	Młodszy Okres Przedrzymski? Późne Średniowiecze-okres nowożytny		61-12
87	Leśniów Wielki/ Leśniów Mały	11	11	punkt osadniczy śląd osadniczy	Późny Okres Rzymski Późne Średniowiecze		61-12
88	Leśniów Wielki	12	12	punkt osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze		61-12
89	Leśniów Wielki	13	13	punkt osadniczy śląd osadniczy	Neolit/ Wczesna Epoka Brązu Późne Średniowiecze		61-12
90	Leśniów Wielki	14	14	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze		61-12
91	Leśniów Wielki	15	15	punkt osadniczy śląd osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka Późne Średniowiecze		61-12
92	Leśniów Wielki	16	16	punkt osadniczy śląd osadniczy	Halsztat, kultura łużycka Późne Średniowiecze		61-12
93	Leśniów Wielki/ Leśniów Mały	17	17	punkt osadniczy osada osada punkt osadniczy	Neolit/ Wczesna Epoka Brązu Epoka Brązu - Halsztat Okres Wpływów Rzymskich Wczesne Średniowiecze		61-12
94	Sudoł/ Leśniów Wielki	1	28	punkt osadniczy śląd osadniczy	Wczesna Epoka Brązu Późne Średniowiecze		61-12
95	Sudoł	2	29	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze		61-12
96	Sudoł	3	30	osada	Późne Średniowiecze		61-12
97	Sudoł	4	31	osada	Wczesne		61-12

				osada	Średniowiecze Późne Średniowiecze		
98	Zagórze/ Płoty	1	1	osada?	Epoka Brązu, kultura łużycka	stanowisko archiwalne	61-13
99	Zagórze/ Płoty	2	2	osada?	Epoka Brązu, kultura łużycka	stanowisko archiwalne	61-13
100	Zagórze/ Płoty	3	3	osada?	Epoka Brązu, kultura łużycka	stanowisko archiwalne	61-13
101	Zagórze/ Płoty	4	4	osada?	Epoka Brązu, kultura łużycka	stanowisko archiwalne	61-13
102	Zagórze/ Płoty	5	5	osada śląd osadniczy śląd osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka Wczesne Średniowiecze Późne Średniowiecze		61-13
103	Zagórze/ Płoty	6	6	śląd osadniczy śląd osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich? Późne Średniowiecze		61-13
104	Płoty	7	7	śląd osadniczy śląd osadniczy	Neolit /kultura pucharów lejkowatych?/ Pradzieje		61-13
105	Płoty	8	8	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze		61-13
106	Zagórze/ Płoty	9	9	cmentarzysko?	Epoka Brązu, kultura łużycka	stanowisko archiwalne	61-13
107	Płoty	10	10	śląd osadniczy śląd osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich? Późne Średniowiecze		61-13
108	Płoty	11	11	cmentarzysko śląd osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka Późne Średniowiecze		61-13
109	Płoty	12	12	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze		61-13
110	Płoty	13	13	śląd osadniczy śląd osadniczy śląd osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich Późne Średniowiecze Pradzieje		61-13
111	Płoty	14	14	śląd osadniczy śląd osadniczy	kultura łużycka Okres Wpływów Rzymskich?		61-13
112	Płoty	15	15	śląd osadniczy	Późne Średniowiecze		61-13
113	Płoty	16	16	śląd osadniczy śląd osadniczy	Pradzieje Późne Średniowiecze		61-13
114	Płoty	17	17	śląd osadniczy	Wczesne Średniowiecze, Średniowiecze		61-13
115	Płoty	18	24	cmentarzysko kurhanowe	Epoka Brązu, kultura łużycka	stanowisko archiwalne	61-13

6.4.2. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Na obszarze gminy Czerwieńsk można wyróżnić następujące formy morfologiczne: Wysoczyzna Lubuska, Pradolina Warszawsko - Berlińska, Pagórki Zielonogórskie. Wysoczyzna Lubuska to teren na północ od wsi Sycowice. Są to piaszczyste obszary (zalesione) sandru Ołobok powstałe w fazie poznańskiej zlodowacenia północnopolskiego. Część środkowa gminy położona jest w Pradolinie Warszawsko Berlińskiej. Obejmuje obszar od wsi Sycowice do wsi Laski, Nietków, Wysokie i miasta Czerwieńsk. Terasy wyższe pradoliny zbudowane są z piasków i żwirów rzecznych oraz piasków eolicznych - wydmy. W dolinach rzecznych i zagłębieniach powstały torfy. Terasa dolna pradoliny zbudowana jest z ilastych mad i namulów rzecznych. Południowa część gminy tj. okolice Leśniowa Wielkiego, Sudołu, Płot, Zagórza zbudowana jest z piaszczystych pagórków kemowych o miąższości od kilku do 50 m. Poniżej zalegają gliny morenowe, ropy zastoiskowe oraz ropy i mułki trzeciorzędowe silnie zaburzone.

Ukształtowanie powierzchni gminy jest mocno zróżnicowane. Jej środkową część stanowi rozległa równina rzeki Odry ograniczona od północy i południa wyraźnymi krawędziami i skłonami wysoczyzn. Na tym fragmencie w rzeźbie terenu wyraźnie zaznaczają swój udział wały przeciwpowodziowe. Północna część gminy to rozległa równina sandrowa wyniesiona około 20,0 m nad dolinę rzeki Odry. Południowa część gminy posiada zróżnicowaną rzeźbę terenu. Jest to teren pagórkowaty o rozległych stokach i wierzchołkach, łagodnie pofałdowany. Miejscami deniwelacje dochodzą do 15 m, a spadki posiadają nachylenie nawet do 10%. Występują liczne formy wklęsłe z zagłębieniami bezodpływowymi. Najniżej położony obszar znajduje się na rzędnej 43,6 m n. p. m., najwyższe wyniesienie występuje w części południowo - zachodniej gminy i wynosi 112,4 m n. p. m.

Cały obszar gminy położony jest w dorzeczu rzeki Odry. Lewostronną dolinę Odry odwadnia kanał Zimny Potok, do którego dopływa z wysoczyzny potok Łącza (Złoty Potok) oraz liczne ciekły w postaci rowów przecinających dolinę. Z prawej strony Odry dominują rzeki Gryżyński Potok i Ołobok.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy pochodzą ze środkowej epoki kamienia - mezolitu (8000 lat p.n.e.). Są to pojedyncze znaleziska w postaci narzędzi krzemiennych znalezione w okolicach miejscowości Czerwieńsk.

Od czasu mezolitu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlany (osadnictwo grupuje się głównie wzdłuż cieków wodnych, na terenach zajmowanych i dziś przez współczesne wsie) o czym świadczą znaleziska z następnych epok, poczynając od neolitu - młodszej epoki kamienia, aż do czasów współczesnych. Neolit (młodsza epoka kamienia) przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Ślady osadnictwa ludzi z okresu neolitu odkryto między innymi w okolicach miejscowości: Płoty, Nietkowice, Nietków, Leśniów Wielki, Czerwieńsk.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na te tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wczesna epoka brązu jest na terenie gminy słabiej reprezentowana. Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie gminy jest bogato reprezentowane (między innymi przez osady w okolicach miejscowości Sycowice, Nietkowice, Będów, Nietków, Leśniów Mały, Czerwieńsk, Wysokie, Płoty). Natomiast cmentarzyska wykorzystywane przez miejscową ludność odkryto na terenie miejscowości Czerwieńsk i Płoty.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. Na wczesny okres żelaza (halsztacki) datuje się osady ludności kultury łużyckiej zlokalizowane w okolicach miejscowości Sycowice, Leśniów Wielki, Czerwieńsk, Wysokie, Leśniów Wielki oraz cmentarzysko tej ludności z Czerwieńska. Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytnim wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się

żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze dzisiejszej gminy notujemy stanowiska ludności kultury przeworskiej w miejscowościach Leśniów Mały i Leśniów Wielki.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państw.

Na obszarze dzisiejszej gminy Czerwieńsk osady datowane na czasy średniowiecza i następnie na okres nowożytny stanowią liczną grupę stanowisk. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości. Stanowiska średniowieczne i nowożytne występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę. Szczególnie bujny rozwój osadnictwa i powstawania wsi nastąpił od XV – XVI w.

6.4.3. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty

archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych na terenie gminy Czerwieńsk wynika w dużej mierze z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa oraz działalności przemysłowej i rolniczej.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na terenach niezabudowanych, nieużytkach oraz terenach zalesionych. Należy zauważyć, że dla gminy Czerwieńsk charakterystyczny jest duży udział gruntów pod lasami (51% powierzchni gminy).

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są natomiast inwestycje budowlane i przemysłowe (zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa dróg), nielegalna eksploatacja piasek i żwirowni. Istotnym zagrożeniem jest również działalność rolnicza, zwłaszcza intensywna orka (użytki rolne zajmują 36 % powierzchni gminy Czerwieńsk).

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Dlatego dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na

obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z pracami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych. Na badania archeologiczne należy uzyskać pozwolenie Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przed otrzymaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych.

Natomiast stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków, tj.

I.p.	Miejscowość	Nr stan. w miejsc.	Nr stan. na obszarze	Funkcja	Chronologia Kultura	Rejestr Uwagi	Obszar
1	Leśniów Mały	1	6	cmentarzysko	Okres lateński	329/Arch z 27.10.1971 r.	60-12
2	Leśniów Mały	2	7	Osada ślad osadniczy ślad osadniczy	Okres Wpływów Rzymskich Pradzieje Późne Średniowiecze	429/Arch z 01.09.1972 r.	60-12
3	Leśniów Mały	3	8	osada punkt osadniczy ślad osadniczy	Epoka Brązu, kultura łużycka Epoka Brązu, kultura łużycka Późne Średniowiecze-okres nowożytny	328/Arch z 27.10.1971 r.	60-12
4	Leśniów Wielki	5	15	osada ślad osadniczy	Okres lateński, Okres Wpływów Rzymskich Późne Średniowiecze-okres nowożytny	403/Arch z 01.09.1973 r.	60-12
5	Czerwieńsk	3	3	cmentarzysko	Epoka Brązu, kultura łużycka	205/Arch z 03.11.1970 r.	60-13
6	Czerwieńsk	4	4	osada	Halsztat, kultura łużycka	206/Arch z 03.11.1970 r.	60-13
7	Czerwieńsk	5	5	cmentarzysko	Halsztat, kultura łużycka	207/Arch z 03.11.1970 r.	60-13
8	Czerwieńsk/ Nietków	6	6	osada	Okres Wpływów Rzymskich	355/Arch z 15.11.1971 r.	60-13
9	Czerwieńsk/ Nietków	7	7	osada	Epoka Brązu, kultura łużycka	347/Arch z 27.10.1971 r.	60-13
10	Czerwieńsk/ Nietków	8	8	osada punkt osadniczy	Okres Lateński, Okres Wpływów Rzymskich Wczesne Średniowiecze	354/Arch z 15.11.1971 r.	60-13

objęte są ścisłą ochroną konserwatorską zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami. Dlatego zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych czy przemysłowych na terenie wyżej wymienionych stanowisk. Prace porządkowe prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków wymagają uzgodnienia

z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty w Paryżu na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem,

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości. Tereny gminy przez kilka wieków pozostawały poza strukturami państwa polskiego, a mieszkańcy należeli do innego kręgu kulturowego. Po II wojnie światowej nastąpiła wymiana tutejszej ludności i ciągłość kulturowa została przerwana. Dziedzictwo niematerialne powojennych przesiedleńców różniło się od dziedzictwa autochtonów, jednak z czasem różnorodność kulturowa przenikała się wzajemnie, ulegała przeobrażeniom, jedne elementy zapożyczając, a inne eliminując. Wspólny pozostał tradycyjny system wartości oparty na Dekalogu - dom, rodzina, praca, wiara, ale też uczciwość, sprawiedliwość, szacunek dla innych ludzi, gościnność i kontakty międzyludzkie oraz wierność tradycji zaznaczona przez pielęgnowanie mowy przodków i dbałość o miejsca kultu. Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki.

Dobłą formą zachowawczą dla dziedzictwa kulturowego są różnego typu działania organizowane przez placówki kultury: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury w Czerwieńsku wraz z podległymi 5. Wiejskimi Domami Kultury i 7. Świetlicami Wiejskimi, którego zadaniem jest upowszechnianie oraz ochrona kultury i dziedzictwa historycznego oraz angażowanie społeczeństwa w kulturalne i artystyczne formy aktywności. Dziedzictwo kulturowe upowszechnia także

Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Czerwieńsku z Filiami w Leśniowie Wielkim, Nietkowicach, Nietkowie i Płotach. Celem działalności biblioteki jest zaspokajanie i rozwijanie potrzeb czytelniczych, kulturalnych i informacyjnych społeczeństwa oraz udostępnianie publikowanych „Regionaliów”. Folklor i kulturę ludową gminy popularyzują zespoły, m. in.: „Nietkowianki”, „Dziewczynki jak malinki i rodziniki”, „Młodzieżowy zespół wokalnoinstrumentalny Rezonans”, „Rapsodia”, „Melodia”.

Depozytariuszami tradycji są Koła Gospodyń Wiejskich, posiadające w kraju długoletnią tradycję, funkcjonujące również na terenie gminy. Rozwijają kulturę ludową oraz kultywują tradycje rękodzielnicze oraz kulinarne w oparciu o regionalne produkty żywnościowe (np. ryby, dziczyzna, miód, sery) wytwarzane tradycyjnymi metodami w gospodarstwach domowych. Prezentują je podczas różnych imprez związanych z tradycją i obrzędami ludowymi nawiązującymi m.in. do pór roku: wiosna to różne konkursy i warsztaty dotyczące Wielkanocy, lato rozpoczyna „Noc świętojańska”, a kończy „Święto Plonów”, jesienią organizowany jest „Festyn pieczonego ziemniaka”, zima to czas tradycyjnych spotkań bożonarodzeniowych przy choince oraz wszystko, co związane ze świętami - kolędy, szopki bożonarodzeniowe, wigilijne potrawy. KGW uczestniczą również w licznych festynach, kiermaszach, wystawach czy w konkursach zewnętrznych, przede wszystkim tych o tematyce kulinarnej, jak „Nasze Kulinarne Dziedzictwo – Smaki Regionów”, który ma na celu identyfikację i gromadzenie wiedzy o oryginalnych, regionalnych produktach żywnościowych, wytwarzanych tradycyjnymi metodami w gospodarstwach i przez lokalnych rzemieślników. Imprezy takie nie tylko dostarczają rozrywki, ale również edukują, promują i propagują tradycje.

W wielu domach pielęgnowane są tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje, szczególnie widoczne podczas święta plonów i obchodach świąt bożonarodzeniowych, nawiązujące do miejsca pochodzenia tutejszych mieszkańców, np. potrawy wigilijne na stole repatrianta z Bukowiny różnią się od potraw przybysza z terenów dzisiejszej Ukrainy czy Wileńszczyzny. Nadal praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, używa się tradycyjnych sprzętów, lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby.

Ponadto organizowane na terenie gminy różne uroczystości i imprezy np. korowód w Święto Trzech Króli, Boże Ciało, Partnerskie Dni Czerwieńska, Święto Plonów, Narodowe Święto Niepodległości, PRO ARTE, Spartakiada Miast

Partnerskich Rot(h)enburgów, Festiwal Piosenki Biesiadnej, Piknik Forteczny, Flis Odrzański, Familijny Rajd Rowerowy oraz Festyny Partnerskie, Dzień Czystej Wody, czy Festyn Muzyki Folklorystycznej, są również nie tylko widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego, odnoszą się także do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględniać ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojoną skalę działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarcia się na inne społeczności i kultury.

Heraldyka samorządowa również odnosi się do dziedzictwa kulturowego. Przyjęty Uchwałą Nr 0007.74.2019 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 2 października 2019 r. w sprawie Statutu Gminy Czerwieńsk, zgodnie z zapisem § 6. 1. Herb przedstawia "na srebrnym polu tarczy herbowej znajdują się fragmenty murów obronnych z otwartą bramą w środku, po bokach muru dwie wieże, wszystko w kolorze czerwonym, z trzema otworami okiennymi (kolor czarny). Między wieżami znajduje się tarcza herbową dwudzielną w słup, w prawym srebrnym jej polu – wspięty czerwony lew z koroną, w lewym srebrnym polu dwa czerwone skosy. Nad wieżami korona z czerwonej cegły z pięcioma wieżyczkami. Barwy herbu, to kolory: czerwony, srebrny, czarny".

Dziedzictwo kulturowe promowane jest na stronach internetowych i facebook-owych poszczególnych sołectw i organizacji pozarządowych oraz publikacji, np. Monografia Czerwieńska, miesięcznik „Czerwieńsk – U nas”,

wydawanych przy wsparciu finansowym Gminy Czerwieńsk.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Czerwieńsk uchwalone zostało Uchwałą Nr XIV/95/16 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 10 lutego 2016 r. ze zmianami przyjętymi Uchwałą Nr 0007.65.2019 z dnia 26 czerwca 2019 r. oraz Uchwałą Nr 0007.200.2021 z dnia 26 maja 2021 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające

z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdz. 2. „Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego”, pkt 2.6. „Uwarunkowania środowiska kulturowego” przedstawiono rys historyczny gminy, zamieszczono wykazy zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ujętych w ewidencji zabytków oraz krótką charakterystykę i stan zachowania najcenniejszych z podziałem na poszczególne kategorie: obiekty sakralne, założenia rezydencjonalne i folwarczne, zabudowę mieszkaniową, obiekty użyteczności publicznej, zabytki techniki, cmentarze.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego przedstawiono w rozdziale 3. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego”, pkt 3.6. „Ochrona i kształtowanie środowiska kulturowego”. Wśród zadań prowadzących do realizacji celów związanych z ochroną wartości kulturowych wymieniono:

- spełnienie wymagań ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego na podstawie przepisów ustaw odrębnych,
- potrzebę rozszerzenia ochrony na te zasoby, które są wartościowe dla tożsamości kulturowej i możliwości ich wykorzystania w dalszym rozwoju,
- poprawę stanu i funkcjonowania środowiska kulturowego w tym jakość życia mieszkańców, np. poprzez modernizację czy przekształcenia tych zasobów, rehabilitację obszarów zdegradowanych,
- kształtowanie nowych wartości środowiska kulturowego np. w zakresie form zabudowy, elementów kompozycji układów przestrzennych czy atrakcyjności krajobrazu,
- minimalizację występujących zagrożeń istniejących wartości zasobów dziedzictwa kulturowego i czynników wywołujących te zagrożenia.

W celu ochrony dziedzictwa kulturowego wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” – pełnej ochrony historycznej struktury przestrzennej. Obejmuje ona tereny wokół rynku w Czerwieńsku. Prowadzenie działań inwestycyjno-remontowych, zarówno w fazie projektowej jak i realizacyjnej wymaga zgody konserwatora zabytków.

Strefa „B” – dopuszcza się możliwość przekształceń substancji budowlanej w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Proponuje się objąć strefą „B” fragmenty wsi: Nietków, Będów, Sycowice, Nietkowice, chroniąc historyczne plany ulicówek, a we wsi Zagórze w całości rozplanowanie historyczne.

Strefa „E” – ochrona widokowa. Strefą ekspozycji objęto panoramę miasta. Na terenie gminy strefą ekspozycji proponuje się objąć rejony wsi Wysokie, Nietków

od strony rzeki Odry, wsi Leśniów Wielki, Nietkowice od strony zachodniej, wsi Leśniów Mały, Będów od strony południowej. Ponadto proponuje się objąć tą strefą punkty widokowe w kierunku obiektów sakralnych we wsi Sycowice, Będów, Nietkowice, Nietków, Leśniów Wielki. W strefach tych nie należy lokalizować zabudowy wyższej niż istniejąca.

Strefa „K” – ochrony krajobrazu. Proponuje się nią objąć tereny wokół wsi: Sycowice, Nietkowice, Leśniów Wielki, Leśniów Mały, Laski, Sudoł i Zagórze.

Strefa „W” – strefa ochrony stanowisk archeologicznych. Badania archeologiczne należy przeprowadzić tylko w wypadku prac ziemnych tzw. ratownicze. Należy się również liczyć z zakazem realizacji inwestycji w tej strefie.

Bezwzględnej ochronie prawnej podlegają obiekty wpisane do rejestru zabytków. Wszelkie działania w tych obiektach wymagają pozwolenia konserwatora zabytków.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Czerwieńsk nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy zawierają zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego. Poniżej zostały przedstawione odpowiednie zapisy z zachowaniem podziału na poszczególne miejscowości:

Bródki – Nietkowice

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w obrębach: Nietkowice i Bródki w Gminie Czerwieńsk przyjęty Uchwałą Nr 0007.120.2016 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 czerwca 2016 r.
§ 8.1. *Osoby, które w trakcie prowadzenia robót budowlanych na obszarze objętym planem odkryją przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, są zobowiązane postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.*

2. Obejmuje się ochroną stanowisko archeologiczne wskazane na rysunku planu, którą należy uwzględnić przy zagospodarowaniu terenu, zgodnie z przepisami odrębnymi. 4. Na rysunku planu wyróżniono i ponumerowano obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków we wsi Bródki. 5. W odniesieniu do budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków:

1) ustala się:

a) utrzymanie istniejącej w dniu uchwalenia planu formy architektonicznej w zakresie bryły, wysokości, geometrii dachu, historycznej kompozycji elewacji widocznych od strony przestrzeni publicznych a także schodów zewnętrznych, ganków, zadaszeń, wieżyczek, lukarn itp.;

b) w przypadku daleko idących przekształceń, przywrócenie historycznego wyglądu elewacji co najmniej pod względem rozmieszczenia i proporcji otworów okiennych i drzwiowych oraz detali architektonicznych;

c) zachowanie istniejącej w dniu uchwalenia planu historycznej stolarki lub odtworzenie jej na wzór istniejącej historycznej pod względem formy;

d) stosowanie do pokryć dachów spadzistych dachówki ceramicznej lub betonowej w odcieniach czerwieni lub szarości;

2) zakazuje się prac budowlanych przykrywających na elewacji cegłę licową oraz detale architektoniczne;

3) zakazuje się lokalizacji zewnętrznych urządzeń technicznych, szczególnie instalacji, rur, urządzeń klimatyzacyjnych, anten itp. na elewacjach widocznych od strony przestrzeni publicznych;

4) przy podejmowaniu wszelkich robót budowlanych należy postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

6. W odniesieniu do obiektów, które zostaną:

1) wpisane do gminnej ewidencji zabytków – obowiązują ustalenia takie, jak dla obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;

2) wpisane do rejestru zabytków- obowiązują ustalenia takie, jak dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków;

3) skreślone z gminnej ewidencji zabytków – ustalenia takie, jak dla obiektów

spisanych do gminnej ewidencji zabytków nie obowiązują.

Czerwieńsk:

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Czerwieńsk przyjęty Uchwałą Nr 0007.116.2016 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 czerwca 2016 r.

§ 8.1. Obszar planu obejmuje historyczny zespół urbanistyczny miasta Czerwieńsk, wpisany do wojewódzkiej ewidencji zabytków, który zostaje objęty strefą ochrony konserwatorskiej. W strefie tej:

1) ustala się:

a) ochronę osi widokowej nr 1, tj. od strony ul. Zielonogórskiej w kierunku kościoła p.w. św. Wojciecha – poprzez zachowanie zlokalizowanych bezpośrednio przy ul. Zielonogórskiej od nr 11 budynków w obecnej ich formie, tj. zachowanie linii zabudowy, szerokości elewacji frontowej, wysokości i kąta nachylenia połaci od strony ulicy;

b) ochronę osi widokowej nr 2, tj. od strony ul. Chrobrego w kierunku kościoła p.w. św. Wojciecha – poprzez zachowanie zlokalizowanych bezpośrednio przy ul. Chrobrego od nr 2 do nr 5 i nr 10 budynków w aktualnej ich formie, tj. zachowanie linii zabudowy, szerokości elewacji frontowej, wysokości i kąta nachylenia połaci od strony ulicy; c) zachowanie istniejącego rozplanowania zieleni, alei oraz ulic na Rynku – oznaczonym w planie symbolem KDDX;

d) stosowanie na nawierzchniach ciągów komunikacyjnych i placów materiałów naturalnych, szczególnie granitu, cegły ceramicznej, kamienia oraz zachowanie istniejących historycznych nawierzchni lub wykorzystanie historycznych materiałów w tym samym miejscu po naprawie uszkodzeń;

e) formę ogrodzeń od strony ulicy KDG jako mur pełny z cegły, kamienia polnego lub na podmurówce i słupkach z cegły, kamienia polnego, z przęsłami z elementów drobnowymiarowych żeliwnych lub stalowych;

f) stosowanie do pokryć dachów spadzistych dachówki ceramicznej;

g) zachowanie podziału parcelacyjnego na terenach MU przylegającego do terenów KDDX;

2) zakazuje się lokalizacji:

a) reklam wolnostojących lub zasłaniających w sumie ponad 20% ściany frontowej budynku lub których przynajmniej jeden wymiar przekracza 2 m,

b) masztów o wysokości powyżej 15 m,

3) dopuszcza się iluminacje obiektów stałe lub czasowe.

2. W odniesieniu do budynku wpisanego do rejestru zabytków pod nr 3330

(dawny kościół ewangelicki, obecnie magazyn), pokazanego na rysunku planu na terenie U8, obowiązują następujące ustalenia:

- 1) należy zachować istniejącą w dniu uchwalenia planu formę architektoniczną i gabaryty;
- 2) do pokrycia dachu należy stosować dachówkę ceramiczną karpioówkę w kolorze naturalnym;
- 3) zakazuje się prac budowlanych przykrywających widoczną na elewacji cegłę oraz detale architektoniczne;
- 4) zakazuje się lokalizacji zewnętrznych urządzeń technicznych, szczególnie instalacji, rur, urządzeń klimatyzacyjnych, anten na elewacjach od strony ogólnodostępnych ciągów komunikacyjnych;
- 5) w przypadku wymiany okien i drzwi należy je odtworzyć na wzór stolarki historycznej pod względem materiału, formy, sposobu otwierania i ilości skrzydeł;
- 6) dopuszcza się odbudowę wieży na wzór historycznej;
- 7) przy podejmowaniu wszelkich robót budowlanych należy postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

3. Na obszarze objętym planem wyróżniono i ponumerowano obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

4. W odniesieniu do budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków:

1) ustala się:

- a) utrzymanie istniejącej w dniu uchwalenia planu formy architektonicznej w zakresie bryły, wysokości, geometrii dachu, historycznej kompozycji elewacji widocznych od strony przestrzeni publicznych a także schodów zewnętrznych, ganków, zadaszeń, wieżyczek, lukarn itp.;
 - b) w przypadku daleko idących przekształceń, przywrócenie historycznego wyglądu elewacji co najmniej pod względem rozmieszczenia i proporcji otworów okiennych i drzwiowych oraz detali architektonicznych;
 - c) zachowanie istniejącej w dniu uchwalenia planu historycznej stolarki lub odtworzenie jej na wzór istniejącej historycznej pod względem formy;
- 2) zakazuje się lokalizacji zewnętrznych urządzeń technicznych, szczególnie instalacji, rur, urządzeń klimatyzacyjnych, anten na elewacjach widocznych od strony przestrzeni publicznych;
 - 3) przy podejmowaniu wszelkich robót budowlanych należy postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

5. W odniesieniu do terenu przykościelnego kościoła parafialnego p.w. św. Wojciecha, na terenie U1, ustala się stosowanie na nawierzchni materiałów

naturalnych, szczególnie granitu, cegły ceramicznej, kamienia polnego oraz zachowanie istniejących historycznych nawierzchni lub wykorzystanie historycznych materiałów w tym samym miejscu po naprawie uszkodzeń.

6. W odniesieniu do alei wpisanych do gminnej ewidencji zabytków ustala się utrzymanie istniejącej zieleni wysokiej, jej uzupełnianie w miejscach usuniętych drzew gatunkami tymi samymi, co istniejące lub zbliżonymi pokrojem i kolorem.

7. W odniesieniu do części cmentarza wpisanego do gminnej ewidencji zabytków ustala się:

- 1) zachowanie historycznych nagrobków;*
- 2) zachowanie i ochronę istniejącej roślinności historycznie komponowanej (drzewa, krzewy, byliny);*
- 3) utrzymanie ścieżek oraz przestrzennego rozplanowania.*

8. Osoby, które w trakcie prowadzenia robót budowlanych na obszarze objętym planem odkryją przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, są zobowiązane postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

9. Obejmuje się ochroną stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu, którą należy uwzględnić przy zagospodarowywaniu terenu, zgodnie z przepisami odrębnymi.

Laski:

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Laski w Gminie Czerwieńsk przyjęty Uchwałą Nr 0007.119.2016 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 czerwca 2016 r.

§ 8.1. Osoby, które w trakcie prowadzenia robót budowlanych na obszarze objętym planem odkryją przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, są zobowiązane postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

2. Nie ustanawia się szczególnych zasad ochrony dóbr kultury współczesnej z uwagi na ich brak w obszarze objętym planem.

3. Park w zespole folwarcznym, wpisany do rejestru zabytków pod nr 55, znajdujący się na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem ZP1 oraz budynek gospodarczo-mieszkalny tzw. Oranżeria w zespole folwarcznym na terenie MN1, zostaje objęty strefą ochrony konserwatorskiej jako teren komponowanej zieleni oraz ochrony archeologicznej. W strefie tej:

1) ustala się:

- a) utrzymanie kompozycji parku pod względem ukształtowania ciągów komunikacyjnych i rozmieszczenia zieleni oraz elementów małej architektury;*

b) stosowanie na nawierzchnię materiałów naturalnych, szczególnie granitu czy kamienia polnego;

c) utrzymanie istniejącej zieleni wysokiej, a w miejscach ubytków jej uzupełnianie tym samym gatunkiem;

d) prowadzenie prac pielęgnacyjnych drzewostanu zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony przyrody;

e) uwzględnienie zabytków archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi;

2) zakazuje się:

a) zabudowy terenu;

b) przekształcania, zmiany sposobu zagospodarowania i ukształtowania terenu;

3) dopuszcza się:

a) tymczasowe, ażurowe ogrodzenie terenu, nietrwale związane z gruntem;

b) wprowadzenie obiektów małej architektury na podstawie przeprowadzonej analizy materiałów archiwalnych i ikonograficznych oraz analizy porównawczej obiektów z tej samej epoki.

4. W odniesieniu do budynku gospodarczo-mieszkalnego tzw. oranżerii w zespole folwarcznym - wpisanego do rejestru zabytków pod nr L-502/A pokazanego na rysunku planu na terenie MN1, obowiązują następujące ustalenia:

1) należy zachować istniejącą w dniu uchwalenia planu formę architektoniczną w zakresie bryły, wysokości, geometrii dachu, historycznej kompozycji elewacji widocznych od strony przestrzeni publicznych i elewacji w zachowanej formie zabytkowej, a także schodów zewnętrznych, ganków, zadaszeń, wieżyczek, lukarn itp.;

2) do pokrycia dachu należy stosować dachówkę ceramiczną karpiovkę w kolorze naturalnym;

3) w przypadku wymiany okien i drzwi należy je odtworzyć na wzór stolarki historycznej pod względem materiału, formy, sposobu otwierania i ilości skrzydeł;

4) w przypadku daleko idących przekształceń, należy przywrócić historyczny wygląd elewacji co najmniej pod względem rozmieszczenia i proporcji otworów okiennych i drzwiowych oraz detali architektonicznych;

5) przed podjęciem prac remontowych należy przeprowadzić badania stratygraficzne;

6) zakazuje się lokalizacji zewnętrznych urządzeń technicznych, szczególnie instalacji, rur, urządzeń klimatyzacyjnych, anten na elewacjach od strony ogólnodostępnych ciągów komunikacyjnych;

7) przy podejmowaniu wszelkich robót budowlanych należy postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

5. Na rysunku planu wyróżniono i ponumerowano obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

6. W odniesieniu do budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków:

1) ustala się:

a) utrzymanie istniejącej w dniu uchwalenia planu formy architektonicznej w zakresie bryły, wysokości, geometrii dachu, historycznej kompozycji elewacji widocznych od strony przestrzeni publicznych a także schodów zewnętrznych, ganków, zadaszeń, wieżyczek, lukarn itp.;

b) stosowanie do pokryć dachów spadzistych dachówki ceramicznej lub betonowej w odcieniach czerwieni lub szarości;

c) w przypadku daleko idących przekształceń, przywrócenie historycznego wyglądu elewacji co najmniej pod względem rozmieszczenia i proporcji otworów okiennych i drzwiowych oraz detali architektonicznych;

d) zachowanie istniejącej w dniu uchwalenia planu historycznej stolarki lub odtworzenie jej na wzór istniejącej historycznej pod względem formy;

2) zakazuje się lokalizacji zewnętrznych urządzeń technicznych, szczególnie instalacji, rur, urządzeń klimatyzacyjnych, anten itp. oraz reklam zajmujących więcej niż 2m², na elewacjach widocznych od strony przestrzeni publicznych;

3) zakazuje się prac budowlanych przykrywających na elewacji frontowej cegłę licową, detale architektoniczne i inne dekoracje;

4) przy podejmowaniu wszelkich robót budowlanych należy postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

7. W odniesieniu do obiektów, które zostaną:

1) wpisane do gminnej ewidencji zabytków - obowiązują ustalenia takie, jak dla obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;

2) wpisane do rejestru zabytków - obowiązują ustalenia takie, jak dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków;

3) skreślone z gminnej ewidencji zabytków - ustalenia takie, jak dla obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków nie obowiązują.

Leśniów Wielki:

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Leśniów Wielki przyjęty Uchwałą Nr XXI/193/09 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 kwietnia 2009 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na

obszarze objętym planem, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania wszelkich prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Czerwieńska, który jest obowiązany bezzwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Leśniów Wielki przyjęty Uchwałą Nr XXII/202/09 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 24 czerwca 2009 r.
art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na obszarze objętym planem, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania wszelkich prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Czerwieńska, który jest obowiązany bezzwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Leśniów Wielki przyjęty Uchwałą Nr XXXV/322/10 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 10 listopada 2010 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na obszarze objętym planem, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania wszelkich prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Czerwieńska, który jest obowiązany bezzwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Leśniów Wielki przyjęty Uchwałą Nr VIII/83/11 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 28 września 2011 r.
art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr

kultury współczesnej. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na obszarze objętym planem, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania wszelkich prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Czerwieńska, który jest obowiązany bezzwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

Nietkowice:

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Nietkowice przyjęty Uchwałą Nr XXVIII/292/14 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 23 kwietnia 2014 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, obowiązują przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Nietkowice przyjęty Uchwałą Nr 0007.121.2016 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 czerwca 2016 r.

§ 8.1. Osoby, które w trakcie prowadzenia robót budowlanych na obszarze objętym planem odkryją przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, są zobowiązane postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

2. Obejmuje się ochroną stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu, którą należy uwzględnić przy zagospodarowywaniu terenu, zgodnie z przepisami odrębnymi.

3. Nie ustanawia się szczególnych zasad ochrony dóbr kultury współczesnej z uwagi na ich brak w obszarze objętym planem.

4. W odniesieniu do stajni dworskiej - wpisanej do rejestru zabytków pod nr 1770 - na terenie RP1 na rysunku planu, obowiązują następujące ustalenia:

1) należy zachować istniejącą w dniu uchwalenia planu formę architektoniczną w zakresie bryły, wysokości, geometrii dachu, historycznej kompozycji elewacji widocznych od strony przestrzeni publicznych oraz elewacji w zachowanej formie zabytkowej;

2) w przypadku wymiany okien i drzwi należy je odtworzyć na wzór istniejących w dniu uchwalenia planu pod względem materiału, formy, sposobu otwierania i ilości skrzydeł;

3) zakazuje się prac budowlanych przykrywających detale architektoniczne;

4) zakazuje się lokalizacji zewnętrznych urządzeń technicznych, szczególnie instalacji, rur, urządzeń klimatyzacyjnych, anten itp. na elewacjach widocznych od strony przestrzeni publicznych;

5) przy podejmowaniu wszelkich robót budowlanych należy postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

5. Na rysunku planu wyróżniono i ponumerowano obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków:

6. W odniesieniu do budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków:

1) ustala się:

a) utrzymanie istniejącej w dniu uchwalenia planu formy architektonicznej w zakresie bryły, wysokości, geometrii dachu, historycznej kompozycji elewacji widocznych od strony przestrzeni publicznych a także schodów zewnętrznych, ganków, zadaszeń, wieżyczek, lukarn itp.;

b) w przypadku daleko idących przekształceń, przywrócenie historycznego wyglądu elewacji co najmniej pod względem rozmieszczenia i proporcji otworów okiennych i drzwiowych oraz detali architektonicznych;

c) zachowanie istniejącej w dniu uchwalenia planu historycznej stolarki lub odtworzenie jej na wzór istniejącej historycznej pod względem formy;

d) stosowanie do pokryć dachów spadzistych dachówki ceramicznej lub betonowej w odcieniach czerwieni;

2) zakazuje się prac budowlanych przykrywających na elewacji cegłę licową oraz detale architektoniczne;

3) zakazuje się lokalizacji zewnętrznych urządzeń technicznych, szczególnie instalacji, rur, urządzeń klimatyzacyjnych, anten itp. na elewacjach widocznych od strony przestrzeni publicznych;

4) przy podejmowaniu wszelkich robót budowlanych należy postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

7. W odniesieniu do parku - teren ZP1 - wpisanego do gminnej ewidencji zabytków, wymienionego w ust. 5,

1) ustala się:

a) utrzymanie kompozycji parku pod względem ukształtowania ciągów komunikacyjnych i rozmieszczenia zieleni oraz elementów małej architektury;

b) utrzymanie istniejącej zieleni wysokiej, a w miejscach ubytków jej uzupełnianie tym samym gatunkiem;

c) prowadzenie prac pielęgnacyjnych drzewostanu zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony przyrody;

2) zakazuje się:

a) zabudowy terenu;

b) przekształcania, zmiany sposobu zagospodarowania i ukształtowania terenu.

8. W odniesieniu do cmentarza ewangelickiego z poł. XIX w., nieczynnego, zagospodarowanego obecnie jako park - teren ZP2 - wpisanego do gminnej ewidencji zabytków, ustala się utrzymanie rozmieszczenia komponowanej zieleni.

9. W odniesieniu do cmentarza ewangelickiego z pocz. XX w., obecnie komunalnego - teren ZC - wpisanego do gminnej ewidencji zabytków, ustala się utrzymanie historycznych nagrobków, kompozycji cmentarza pod względem ukształtowania i nawierzchni ciągów komunikacyjnych oraz rozmieszczenia komponowanej zieleni i elementów małej architektury.

10. W odniesieniu do alei wpisanej do gminnej ewidencji zabytków - droga od Nietkowic do przejazdu kolejowego w kierunku Będowa (ujęta tylko częściowo w planie) - ustala się utrzymanie istniejącej zieleni wysokiej, jej uzupełnianie w miejscach usuniętych drzew gatunkami tymi samymi, co istniejące lub zbliżonymi pokrojem i kolorem.

11. W odniesieniu do obiektów, które zostaną:

1) wpisane do gminnej ewidencji zabytków - obowiązują ustalenia takie, jak dla obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;

2) wpisane do rejestru zabytków - obowiązują ustalenia takie, jak dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków;

3) skreślone z gminnej ewidencji zabytków - ustalenia takie, jak dla obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków nie obowiązują.

12. Odnośnie drogi KDD biegnącej na północ od drogi KDG ustala się zachowanie istniejącej na odcinku ok. 90 m od skrzyżowania z drogą KDG historycznej nawierzchni brukowanej lub wykorzystanie historycznych materiałów w tym samym miejscu po naprawie uszkodzeń.

13. Dopuszcza się w pasie drogi KDG utrzymanie istniejącej zieleni wysokiej, jej uzupełnianie lipą lub innym gatunkiem zbliżonym pokrojem i kolorem, z zachowaniem odległości co najmniej 8 m od krawędzi jezdni.

Nietków:

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Nietków przyjęty Uchwałą Nr XVII/160/08 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 3 grudnia 2008 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Nakazuje się na obszarze objętym planem osobom prowadzącym roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: a) wstrzymanie wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; b) zabezpieczenie przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsca jego odkrycia; c) niezwłocznie zawiadomienia o tym odpowiedni organ służby ochrony zabytków oraz Burmistrza Czerwieńska; d) Burmistrz Czerwieńska który jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w miejscowości Nietków w Gminie Czerwieńsk przyjęty Uchwałą Nr 0007.122.2016 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 czerwca 2016 r.

§ 8. 1. Osoby, które w trakcie prowadzenia robót budowlanych na obszarze objętym planem odkryją przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, są zobowiązane postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

2. Obejmuje się ochroną stanowiska archeologiczne wskazane na rysunku planu, którą należy uwzględnić przy zagospodarowywaniu terenu, zgodnie z przepisami odrębnymi.

3. Nie ustanawia się szczególnych zasad ochrony dóbr kultury współczesnej z uwagi na ich brak w obszarze objętym planem.

4. Obszar planu obejmuje historyczny zespół ruralistyczny miejscowości Nietków, wpisany do wojewódzkiej ewidencji zabytków, który zostaje objęty strefą ochrony konserwatorskiej. W strefie tej:

1) ustala się:

a) ochronę osi widokowej nr 1 w kierunku kościoła p.w. Wniebowstąpienia Pana Jezusa oraz osi widokowej nr 2 w kierunku parku, oznaczonych na rysunku planu strzałką - poprzez zachowanie od strzałki osi widokowej zlokalizowanych bezpośrednio przy drodze budynków w obecnej ich formie, tj. zachowanie linii zabudowy, szerokości elewacji frontowej, wysokości i kąta nachylenia połaci od strony drogi;

b) zachowanie istniejącego rozplanowania zieleni wysokiej na terenach oraz szpaleru drzew wzdłuż drogi KDG;

- c) zachowanie historycznej parcelacji gruntów na terenach MNR2;
- d) zachowanie istniejących historycznych nawierzchni lub wykorzystanie historycznych materiałów w tym samym miejscu po naprawie uszkodzeń;
- e) stosowanie do pokryć dachów spadzistych dachówki ceramicznej, jeżeli w dalszej części uchwały nie wymieniono innych materiałów;

2) zakazuje się lokalizacji:

a) reklam wolnostojących lub zastaniających w sumie ponad 20% ściany frontowej budynku lub przekraczających wymiar 1,5 m².

b) masztów o wysokości powyżej 10 m;

3) dopuszcza się iluminacje obiektów stałe lub czasowe.

5. W odniesieniu do terenu przykościelnego i budynku kościoła p.w. Wniebowstąpienia Pana Jezusa - wpisanych do rejestru zabytków pod nr L-343/A - na terenie U1 na rysunku planu, obowiązują następujące ustalenia:

1) należy zachować istniejącą w dniu uchwalenia planu formę architektoniczną w zakresie bryły, wysokości, geometrii dachu, historycznej kompozycji elewacji widocznych od strony przestrzeni publicznych oraz elewacji w zachowanej formie zabytkowej;

2) do pokrycia dachu należy stosować łupek;

3) w przypadku wymiany okien i drzwi należy je odtworzyć na wzór istniejących w dniu uchwalenia planu pod względem materiału, formy, sposobu otwierania i ilości skrzydeł;

4) przed podjęciem prac remontowych należy przeprowadzić badania stratygraficzne;

5) zakazuje się prac budowlanych przykrywających detale architektoniczne;

6) zakazuje się lokalizacji zewnętrznych urządzeń technicznych, szczególnie instalacji, rur, urządzeń klimatyzacyjnych, anten itp. na elewacjach widocznych od strony przestrzeni publicznych;

7) przy podejmowaniu wszelkich robót budowlanych należy postępować zgodnie z przepisami odrębnymi;

8) na terenie przykościelnym należy stosować na nawierzchnię materiały naturalne, szczególnie granit czy kamień polny oraz utrzymać kompozycję skweru pod względem rozmieszczenia zieleni i elementów małej architektury.

6. Park w zespole pałacowym, wpisany do rejestru zabytków pod nr 54, znajdujący się na terenie oznaczonym na rysunku planu symbolem ZP1 oraz MNR1, zostaje objęty strefą ochrony konserwatorskiej jako teren komponowanej zieleni oraz ochrony archeologicznej. W strefie tej:

1) *ustala się:*

- a) *rewaloryzację kompozycji parku pod względem ukształtowania ciągów komunikacyjnych i rozmieszczenia zieleni oraz elementów małej architektury;*
- b) *utrzymanie w istniejącej formie bramy wjazdowej ujętej w wojewódzkiej ewidencji zabytków;*
- c) *utrzymanie istniejącej zieleni wysokiej, a w miejscach ubytków jej uzupełnianie tym samym gatunkiem;*
- d) *prorowadzenie prac pielęgnacyjnych drzewostanu zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony przyrody;*
- e) *uwzględnienie zabytków archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi;*

2) *zakazuje się:*

- a) *zabudowy terenu;*
- b) *przekształcania, zmiany sposobu zagospodarowania i ukształtowania terenu;*

3) *dopuszcza się wprowadzenie obiektów małej architektury.*

7. *Na rysunku planu wyróżniono i ponumerowano obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków:*

8. *W odniesieniu do budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków:*

1) *ustala się:*

- a) *utrzymanie istniejącej w dniu uchwalenia planu formy architektonicznej w zakresie bryły, wysokości, geometrii dachu, historycznej kompozycji elewacji widocznych od strony przestrzeni publicznych a także schodów zewnętrznych, ganków, zadaszeń, wieżyczek, lukarn itp.;*
- b) *w przypadku daleko idących przekształceń, przywrócenie historycznego wyglądu elewacji co najmniej pod względem rozmieszczenia i proporcji otworów okiennych i drzwiowych oraz detali architektonicznych;*
- c) *zachowanie istniejącej w dniu uchwalenia planu historycznej stolarki lub odtworzenie jej na wzór istniejącej historycznej pod względem formy;*

2) *zakazuje się lokalizacji zewnętrznych urządzeń technicznych, szczególnie instalacji, rur, urządzeń klimatyzacyjnych, anten itp. na elewacjach widocznych od strony przestrzeni publicznych;*

3) *przy podejmowaniu wszelkich robót budowlanych należy postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.*

9. *W odniesieniu do cmentarzy wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, które zostały objęte strefą ochrony konserwatorskiej jako teren komponowanej zieleni oraz ochrony archeologicznej, na terenie ZC2 na rysunku planu, ustala się:*

- 1) *zachowanie historycznych nagrobków;*

- 2) utrzymanie ich kompozycji pod względem ukształtowania ciągów komunikacyjnych i rozmieszczenia zieleni oraz elementów małej architektury;
- 3) prowadzenie prac pielęgnacyjnych drzewostanu zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony przyrody;
- 4) uwzględnienie zabytków archeologicznych, zgodnie z przepisami odrębnymi.

10. W odniesieniu do obiektów, które zostaną:

- 1) wpisane do gminnej ewidencji zabytków - obowiązują ustalenia takie, jak dla obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- 2) wpisane do rejestru zabytków - obowiązują ustalenia takie, jak dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków;
- 3) skreślone z gminnej ewidencji zabytków - ustalenia takie, jak dla obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków nie obowiązują.

Płoty:

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Płoty przyjęty Uchwałą Nr XXI/192/09 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 kwietnia 2009 r.

art. 6.1. W celu ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej ustala się następujące wymagania: 1) pod względem wystroju architektonicznego i kubatury muszą być budynki dostosowane do obiektów stanowiących przeważający typ zabudowy na terenie wsi Płoty; 2) ogrodzenia od strony dróg powinny być ażurowe powyżej 0,6 m od poziomu terenu; 3) osoba, która w trakcie prowadzenia prac budowlanych lub ziemnych odkryje przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, jest obowiązana: a) wstrzymać wszelkie roboty mogące zniszczyć lub uszkodzić odkryty przedmiot; b) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; c) niezwłocznie zawiadomić o odkryciu wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Czerwieńska

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Płoty przyjęty Uchwałą Nr XXI/194/09 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 kwietnia 2009 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na obszarze objętym planem, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania wszelkich prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia;

3) *niezwłocznego zawiadomienia o powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Czerwieńska, który jest obowiązany bezzwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.*

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Płoty przyjęty Uchwałą Nr XXII/204/09 z dnia 24 czerwca 2009 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Nakazuje się na obszarze objętym planem osobom prowadzącym roboty budowlane i ziemne w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku: 1) wstrzymanie wszelkich robót mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenie przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłoczne zawiadomienie o tym odpowiedni organ służby ochrony zabytków lub Burmistrza Czerwieńska; 4) Burmistrz Czerwieńska jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Płoty przyjęty Uchwałą Nr VI/64/11 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 czerwca 2011r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na obszarze objętym planem, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania wszelkich prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Czerwieńska, który jest obowiązany bezzwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Płoty przyjęty Uchwałą Nr VI/60/11 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 czerwca 2011 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na obszarze objętym planem, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania wszelkich prac

mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Czerwieńska, który jest obowiązany bezzwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Płoty przyjęty Uchwałą Nr VI/58/11 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 czerwca 2011 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na obszarze objętym planem, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania wszelkich prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Czerwieńska, który jest obowiązany bezzwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Płoty przyjęty Uchwałą Nr III/81/11 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 28 września 2011 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na obszarze objętym planem, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania wszelkich prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Czerwieńska, który jest obowiązany bezzwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Płoty przyjęty Uchwałą Nr XVI/168/12 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 26 września 2012 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr

kultury współczesnej. 2. W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, obowiązują przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Płoty przyjęty Uchwałą Nr XX/221/13 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 24 kwietnia 2013 r.

art. 6.1. W celu ochrony dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury współczesnej ustala się następujące wymagania: 1) pod względem wystroju architektonicznego i kubatury muszą być budynki dostosowane do obiektów stanowiących przeważający typ zabudowy na terenie wsi Płoty; 2) ogrodzenia od strony dróg powinny być ażurowe powyżej 0,6 m od poziomu terenu; 3) osoba, która w trakcie prowadzenia prac budowlanych lub ziemnych odkryje przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, jest obowiązana: a) wstrzymać wszelkie roboty mogące zniszczyć lub uszkodzić odkryty przedmiot; b) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; c) niezwłocznie zawiadomić o odkryciu wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Czerwieńska

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Płoty przyjęty Uchwałą Nr XXX/309/14 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 25 czerwca 2014 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Dostosowanie zabudowy charakterem do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali, bryły w oparciu o nawiązanie do lokalnych tradycji budowlanych z uwzględnieniem walorów kulturowych obszaru (zabudowa ruralistyczna). 3. Na terenach na których zlokalizowano zabudowę mieszkaniową ustala się strefę „W” ochrony konserwatorskiej obejmującą stanowisko archeologiczne Płoty nr 8 (AZP 61-13/8) – ślad osadniczy pradziejów i PŚ, znajdujące się w rejestrze zabytków. 4. Dla obszarów znajdujących się w granicach strefy „W” ochrony stanowisk archeologicznych oznaczonych na rysunku planu ustala się następująco: 1) dla inwestycji dotyczących wyżej wymienionego obszaru obowiązują przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) realizacja inwestycji wymaga prowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. 5. W przypadku odkrycia w trakcie prowadzonych robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego

istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, obowiązują przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. 6. Na terenie objętym opracowaniem nie występują walory środowiska kulturowego w postaci obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub objętych ewidencją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Sudoł:

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Sudoł przyjęty Uchwałą Nr XVI/166/12 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 26 września 2012 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, obowiązują przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Zagórze:

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Zagórze przyjęty Uchwałą Nr VI/62/11 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 czerwca 2011 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Staranne wkomponowywać obiekty i urządzenia w istniejący krajobraz i dbać o ochronę walorów krajobrazowych. 3. Nawiązywać nową zabudowę poprzez detale architektoniczne np. lukarny, wykusze okna dachowe, balkony itp. i materiały wykończeniowe do istniejącej zabudowy we wsi Zagórze. 4. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na obszarze objętym planem, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania wszelkich prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Czerwieńska, który jest obowiązany bezzwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Zagórze przyjęty Uchwałą Nr VIII/85/11 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 28 września 2011 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr

kultury współczesnej. 2. Osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne na obszarze objętym planem, w przypadku ujawnienia w trakcie prac przedmiotu, który posiada cechy zabytku, zobowiązuje się do: 1) wstrzymania wszelkich prac mogących uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; 2) zabezpieczenia przy użyciu dostępnych środków tego przedmiotu i miejsca jego odkrycia; 3) niezwłocznego zawiadomienia o powyższym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub Burmistrza Czerwieńska, który jest obowiązany bezzwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w obrębie wsi Zagórze przyjęty Uchwałą Nr XVI/167/12 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 26 września 2012 r.

art. 8.1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, obowiązują przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

- miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w obrębie wsi Zagórze przyjęty Uchwałą Nr 0007.284.2018 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 25 kwietnia 2018 r.

§ 8. 1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. 2. Należy dbać o staranne wkomponowywanie obiektów i urządzeń w istniejący krajobraz. 3. W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, obowiązują przepisy odrębne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. 4. Przy zagospodarowaniu terenu uwzględnić objęte ochroną stanowisko archeologiczne oznaczone na rysunku planu symbolem W zgodnie z przepisami odrębnymi.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Czerwieńsk, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z Lubuskim Wojewódzkim

Konserwatorem Zabytków.

8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia.

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych jest w trakcie realizacji. Plan ten będzie corocznie aktualizowany.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Przenikanie się przez wieki kultury polskiej, niemieckiej, religii katolickiej i protestanckiej, a po II wojnie światowej kultury Kresów Wschodnich, miały wpływ na wykształcony w długim procesie historycznym dorobek dziedzictwa kulturowego, którego spadkobiercami i depozytariuszami są obecni mieszkańcy gminy Czerwieńsk. Powszechnie przyjmuje się, że największe znaczenie dla miasta, wsi czy regionu mają zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków, do których, zgodnie z art. 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r., należą: *krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub*

działalność wybitnych osobistości bądź instytucji. Pośród najcenniejszych zabytków nieruchomości, które na terenie gminy prezentują przekrój stylów architektonicznych, utrwalonych m.in. w budowlach sakralnych, z których najstarsza posiada XIV-wieczną metrykę, pozostałościach zabudowy rezydencjonalnej otoczonej folwarkami i parkami, najlepiej zachowane są obiekty będące własnością Kościoła i zrewitalizowany park w Laskach, pozostałe prezentują zróżnicowany stan zachowania. Z uwagi na wartość historyczną i architektoniczną wyróżniono obiekty w miejscowościach:

BĘDÓW

Położona na prawym brzegu Odry, wieś po raz pierwszy wzmiankowana dopiero w 1789 r. jako *Bindow*, choć ze wspomnień pastora Johanna Gottfrieda Bartda z parafii Nietkowice, która obejmowała należącą wówczas do Krosna wieś Będów, wynika, iż „1631 rok – to rok zarazy. W Deutsch Nettkow w tym roku umarło 286 osób, a w Będowie (Bindow) 118 ludzi.”, czyli miejscowość istniała już wcześniej.

KOŚCIÓŁ P.W. TRÓJCY ŚWIĘTEJ, pierwotnie ewangelicki, wzniesiony w 1882 r. w stylu neogotyckim. Teren wokół kościoła z fragmentarycznie zachowanym ogrodzeniem i nielicznym starodrzewem – lipy i kasztanowce. Świątynia murowana z cegły, jednonawowa, na rzucie prostokąta, z pięcioboczną apsydą od północnego wschodu. Do nawy od południowego zachodu przylega czworoboczna wieża, zwieńczona smukłym, ostrosłupowym hełmem z latarnią, do apsydy zaś od wschodu zakrystia. Elewacje wzmocnione przyporami. Korpus nawy przykryty dachem dwuspadowym, prezbiterium wielospadowym. Dachy pokryte blachą. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte ostrołukowo. Stan zachowania dobry.

CZERWIŃSK

KOŚCIÓŁ EWANGELICKI położony w centrum miasta, wzniesiony w 1851 r. z inicjatywy pastora Martina Gotfrieda Juliusza Schöne. Budynek murowany z cegły, nietynkowany, na rzucie wydłużonego prostokąta, w elewacjach południowej i północnej niewielkie aneksy pierwotnych krucht, wzniesionych na planie kwadratu. Wysoki korpus główny nakryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem pełnym. Detal architektoniczny w postaci narożnych lizen, fryzów schodkowych i arkadkowych. Wnętrze pierwotnie halowe, obecnie podzielone na szereg prostokątnych pomieszczeń biurowych, we wschodniej części hala narzędziowa. Pośrodku fasady - elewacji wschodniej – kwadratowa w rzucie

wieża, obecnie obniżona, wewnątrz połączona z przylegającymi do niej aneksami.

Po wojnie przeznaczony był na magazyn. W 1976 r. przeprowadzono remont kapitalny połączony z przebudową - budynek zaadaptowano na cele przemysłowe. Utrzymany w dobrym stanie.

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. WOJCIECHA usytuowany w centrum miasta, na niewielkim wyniesieniu, zbudowany w 1877 r jako zbór ewangelicki, za czasów pastora Adolfa Uhse, na miejscu wcześniejszych świątyń - tzw. kościoła granicznego, wybudowanego w 1654 r., który zastąpił w 1707 r. kościół o konstrukcji szachulcowej. Kościół wzniesiono na kamiennym fundamencie i kamiennej podmurówce, powyżej jest murowany z czerwonej cegły, od 1945 r. służy katolikom. Budynek wzniesiony na rzucie prostokąta, z prezbiterium od wschodu zamkniętym półokrągłą, dwukondygnacyjną apsydą oraz przylegającymi do apsydy dwoma parterowymi aneksami po południowej i północnej stronie, na rzucie kwadratów o ściętych narożach, mieszczącymi zakrystię oraz kaplicę. Od zachodu przylega wieża, na rzucie kwadratu przechodzącego w ośmiobok w wyższych partiach, z wielobocznymi w rzucie parterowymi aneksami od południa i północy. Nawa nakryta jest dachem dwuspadowym, prezbiterium dachem płaskim, aneksy daszkami wielospadowymi, a wieża zwieńczona jest smukłą iglicą z krzyżem na szczycie. Pokrycie dachowe z blachy. Elewacje wschodnia i zachodnia zwieńczone szczytami schodkowymi, zdobione lizenami z blendami, ściany apsydy z dekoracją ornamentalną w postaci prostokątnych płycin wydzielonych lizenami, z motywem krzyża zagłębionego w licu ściany. Wewnątrz charakterystyczne dla tego typu obiektów empory wsparte na drewnianych słupach, jednokondygnacyjna w części północnej i południowej oraz dwukondygnacyjna w partii zachodniej z prospektem organowym. Wewnątrz barokowe wyposażenie przeniesione z poprzedniego kościoła.

LASKI

Wieś położona w lewobrzeżnej dolinie Odry, posiada średniowieczną metrykę. W źródłach pisanych wspominana po raz pierwszy w 1268 r., jako *Laze*. Na pocz. XIV w. jako właściciele wsi wymieniany jest ród von Zylitz. W 2 poł. XVI w. Laski należały do rodu von Rothenburg, a od 1654 r. do Wenzela Rudolfa von Stentzsch z Przytoku. W latach 1681-1838 właścicielem dóbr był Johann von Arnold oraz jego syn Carl Ludwig, później Hans Carl von Arnold. W 1845 r. Laski kupił baron Hans Adolph von Kottwitz. Od 1886 r. do czasu II wojny światowej

wieś należała do rodu von Schierstädt. Nieistniejący już pałac został wybudowany w północno-zachodniej części wsi na początku XVIII w. przez Carla Ludwiga von Arnold. Pałac został spalony pod koniec 1945 r., w 1957 r. ruina została rozebrana.

ORANŻERIA. Z dawnej zabudowy folwarcznej usytuowanej w północno-wschodnim narożu założenia pałacowo-parkowego, zachował się budynek gospodarczo-mieszkalny, tzw. oranżeria. Usytuowany na północnych obrzeżach parku budynek zwany oranżerią, został wzniesiony ok. 1800 r. Pierwotnie był to budynek folwarczny, spełniający trzy funkcje: skrajne partie zajmowały pomieszczenia mieszkalne, część środkowa związana z wyjściem ogrodowym, mieściła stajnie i wozownie, nad nimi znajdowało się przeszklone pomieszczenie spełniające funkcję oranżerii. Budynek w stylu klasycystycznym, murowany z cegły, tynkowany, na rzucie wydłużonego prostokąta z wydatnymi ryzalitami w elewacji północnej, dwukondygnacyjny, nakryty dachem czterospadowym pokrytym dachówką ceramiczną, nad którym góruje tambur w części centralnej, przykryty dachem stożkowym. Na osi elewacji południowej kolumnowy portyk zwieńczony frontonem. Obecnie skrajne partie zamieszkałe, po remoncie. Na budynku częściowo wymienione zostało pokrycie dachu. Część środkowa nieużytkowana, wymaga remontu.

PARK o powierzchni ok. 7 ha, z zachowanymi relikami barokowego założenia ogrodowego z 1 poł. XVIII w., zajmującego obecnie część środkową parku. W poł. XIX w. przekształcony przez Hansa von Schierstaedta i powiększony od zachodu o część krajobrazową z wykorzystaniem starodrzewu dębowego i łąk. Wytyczono też wtedy nowe nieregularne ścieżki oraz wprowadzono obok rodzimych drzewa egzotyczne, m.in. tulipanowce, daglezie, lipę amerykańską. Teren parku przecina ciek wodny ze stawem otaczającym ozdobną wyspę. Z reliktowych założeń barokowych do dnia dzisiejszego przetrwały grabowe szpalery i aleje lipowe. Wśród kilkudziesięciu gatunków drzew odnaleźć tu można drzewa o parametrach pomnikowych (dęby, lipy). W okresie powojennym w parku nie prowadzono systematycznych prac pielęgnacyjnych. Zniszczeniu uległo wiele okazów cennego starodrzewu. Układ ścieżek i alei uległ likwidacji. Czytelna jest oś główna założenia od bramy głównej do części krajobrazowej w kierunku wschodnio-zachodnim. Współ własność gminy i w niewielkiej części osób prywatnych. W ostatnich latach gmina przeprowadzała stopniowo rewaloryzację parku m.in. odrestaurowano fontannę i odtworzono kamienne obrzeże basenu wodnego, przeprowadzono cięcia

pielęgnacyjne drzew, usunięto samosiewy drzew i krzewów, oczyszczono rowy melioracyjne. Obecnie, w związku z projektem *Szlakiem Rothenburgów w Gminie Czerwieńsk*, gmina zrealizowała program kompleksowej rewaloryzacji parku. W odrestaurowanym parku odtworzono i utwardzono alejki, oznaczono na planie zachowane okazy starodrzewu, które wzbogacono o nowe nasadzenia gatunkami typu katalpa, tulipanowiec, orzech szary oraz zielenią niską. Na obrysie nieistniejącego pałacu ustawiono ozdobny trejaż zieleni i obok zielony labirynt grabowy, zamontowano oświetlenie, ustawiono tablice informacyjno-promocyjne, elementy małej architektury oraz elementy graficzne tworzące miraż przeszłości.

Za kompleksowe prace związane z rewaloryzacją parku gmina otrzymała wyróżnienie LWKZ „Lubuskie Konserwacje 2021”.

LEŚNÍÓW WIELKI

Wieś wzmiankowana jako *Lesnow* około 1300 r., stanowiła własność rycerza Szenko, na przełomie XIV i XV w. należała do rodziny von Lesslau, w której posiadaniu była do 1488 r. Kolejnymi właścicielami byli Rothenburgowie i Arnoldowie. Od 1681 r. do końca XVIII w. wieś należała do Johanna Lorenza i jego potomnych, Lorenzów von Arnold, później do braci Lindheim. W 1844 r. odkupił Leśniów Hans Adolph von Kottwitz z Kosierza. Przed II wojną światową wieś była w posiadaniu rodziny von Schierstädt.

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY P.W. WNIEBOWZIECIA NMP, zlokalizowany w centrum wsi na wzniesieniu, ogrodzony kamienno-ceglanym murem, otoczony cmentarzem z zachowanymi nielicznymi nagrobkami. Wzniesiony w XIV w., przebudowany w kolejnych wiekach. Od początków reformacji do 1945 r. należał do wiernych wyznania ewangelickiego. Po II wojnie światowej przejęty przez parafię rzymskokatolicką. Kościół murowany z kamienia i cegły, tynkowany, orientowany, jednonawowy, na rzucie prostokąta, z wydzielonym prostokątnym w planie prezbiterium i dwukondygnacyjną, kwadratową wieżą od zachodu, w drugiej kondygnacji drewnianą, o konstrukcji słupowej. W narożnikach południowym i północnym wieży ustawione ukośnie masywne przypory uskokowe. Podczas przebudowy w XVI w. do prezbiterium dobudowano od północy zakrystię i kaplicę od południa. W 1714 r. dostawiono murowane przypory i wykonano cebulasty hełm wieży, obecnie pokryty blachą miedzianą. Dachy nawy, prezbiterium, kaplicy i zakrystii dwuspadowe kryte dachówką ceramiczną. Podczas przebudowy w XIX w. do gotyckiej architektury wprowadzono elementy neoromańskie. W obecnej, wielokrotnie

przebudowywanej świątyni przeważają cechy stylowe gotyku i baroku. Zachowały się sklepienia kasetonowe w prezbiterium i kolebkowe z lunetami w kaplicy.

W 1985 r. wyremontowano wnętrze. Kolejne prace remontowo-budowlane wraz z konserwacją odkrytych polichromii gotyckich, wymianą poszycia dachowego, przeprowadzono w latach 2005, 2007 i 2009. W 2013 r. remont elewacji z dofinansowaniem z funduszy gminnych.

KAPLICA GROBOWA znajduje się po zachodniej stronie kościoła, na terenie cmentarza przykościelnego. Wzniesiona przez Johanna von Arnold w 1714 r. Murowana, na planie kwadratu, z kryptą sklepioną kolebkowo, nakryta dachem namiotowym o wykroju falistym, pokrytym dachówką ceramiczną. Elewacje zewnętrzne z bogatym detalem architektonicznym w postaci narożnych pilastrów, boni, profilowanych gzymsów. W elewacji frontowej nieznaczny ryzalit zwieńczony frontonem, w polu data budowy. Nad wejściem kartusze herbowe. Obiekt po remoncie kapitalnym.

CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY WRAZ Z OKALAJĄCYM GO MUREM. Założony najprawdopodobniej już w XIV w., gdy wzniesiono średniowieczny kościół. W obecnej formie cmentarz przykościelny założony na planie trapezu, obejmujący powierzchnię ok. 0,15 ha, ukształtowany został w pocz. XVIII w., bowiem w 1714 r. powstała grobowa kaplica. W tym samym wieku powstało murowane ogrodzenie, którego część zachodnia uległa w późniejszym okresie uszkodzeniu i w XIX w. wzniesiono nowy ceglany mur wraz z bramą. Pochówki były dokonywane na terenie całego cmentarza również w XIX w., o czym świadczą zachowane z tego okresu nagrobki. Obecnie najstarszym jest nagrobek Marii Ludwiki Estery Braussier de Simon Vallade, z 1829 r., oraz jej męża Ludwika de Simon Vallade, z 1833 r. Zachowane nagrobki usytuowane są w rzędach, w większości mogiły ziemne, w części posiadają również kamienne obudowy. Teren cmentarza w linii muru od strony zachodniej i północnej porasta nieliczny starodrzew – lipy, kasztanowce i jesiony.

Mur otacza cmentarz od strony północnej i zachodniej. W części południowej i wschodniej mur się nie zachował, od strony wschodniej uzupełnienie drewnianym płotem. Mur od strony zachodniej jest kamienny z miejscowymi uzupełnieniami z cegieł, wymagający remontu. Istniejące wejście nie posiada bramy. Natomiast od strony północnej mur jest ceglany, flankowany narożnymi słupkami, nakrytymi daszkami namiotowymi z dachówki ceramicznej. Słup od strony zachodniej na planie koła, a od strony wschodniej na rzucie

kwadratu, zwieńczony kulą. W tej części muru usytuowano po wojnie wejście z dwuskrzydłową bramą stalową, ujęte murowanymi słupkami. Od lat 70. XX w. pochówki, które miały miejsce od czasów średniowiecznych, ewangelickie, a po II wojnie światowej również katolickie, zostały zaniechane.

WIATRAK KOŹLAK z XVIII/XIX w., usytuowany na wzgórzu, na skraju wsi. Drewniany o konstrukcji słupowej, oszalowany, z dachem dwuspadowym krytym gontem bitumicznym. Jest jedynym tego typu zabytkiem w powiecie zielonogórskim. Wiatrak stanowi własność prywatną, przekazany do użytku społecznego i pod opiekę młodzieży szkolnej. Zniszczony obiekt został wyremontowany staraniem *Stowarzyszenia na rzecz ochrony zabytków i rozwoju kulturalno - oświatowego mieszkańców Leśniowa Wielkiego, Leśniowa Małego i Sudółu*, utworzonego specjalnie w celu ratowania zabytkowego obiektu.

NIETKÓW

Pierwsza wzmianka pisemna, dotycząca miejscowości „Villa Necka”, pojawiła się w 1305 r. w Kronikach Głogowskich, od 1398 r. do 1788 r. miejscowość we władaniu rodu Rothenburg. Źródła podają, iż pierwszym przedstawicielem tego rodu był Gaspar von Rothenburg. Następni właścicielami w drodze zakupu zostali książę kurlandzko-żagański Piotr Biron i jego spadkobiercy córka Paulina Maria Luiza, po mężu księżna von Hohenzollern-Hechingen, a następnie jej syn Fryderyk Wilhelm. Jego żona Amalia Schenk von Geyern w dniu ślubu przyjęła tytuł hrabiny von Rothenburg. Ich spadkobiercy używali nazwiska Rothenburg i jako właściciele wymieniani są do czasu II wojny światowej, w której zginęli ostatni przedstawiciele rodu - Fryderyk Wilhelm i Johann-Georg Tassilo, synowie Fryderyka Wilhelma Konstantyna, zmarłego w 1932 r. i pochowanego w grobowcu rodzinnym na terenie arboretum. Zespół pałacowy rodziny von Rothenburg, został założony w XVIII w. w wyniku przekształcenia starszej siedziby szlacheckiej.

PARK KRAJOBRAZOWY z poł. XVIII w., przekształcony w 2 poł. XIX w. stanowi pozostałość dawnego założenia pałacowo – parkowego, zajmuje obecnie powierzchnię ok. 2,5 ha. W południowej części parku znajdowała się nieistniejąca już rezydencja wraz z dwiema oficynami. Zachowała się część parterowej, murowanej oficyny tuż przy bramie wjazdowej. Barokowa brama wjazdowa z końca XVIII w., murowana, z dwóch boniowanych filarów, zwieńczonych kamiennymi wazonami. W filary wmurowane są dwie renesansowe płyty epitafijne wykonane z piaskowca, z płaskorzeźbionymi wyobrażeniami postaci, poświęcone Hansowi von Rothenburg i jego żonie

Benedyckie von Breiten Landenburg. Na terenie dawnego podjazdu w części centralnej znajduje się barokowa fontanna, której misa o kształcie treflowym wykonana jest z kamienia i cegły. W tej samej osi widokowej widoczne pozostałości po drugiej owalnej fontannie. Po obu stronach fontanny rosną dwa rozłożyste buki zwisające. Teren dawnego ogrodu kwiatowego, położony pomiędzy fontanną i miejscem po rezydencji, jest całkowicie pozbawiony drzew, o wyrównanej nawierzchni, obecnie miejsce imprez kulturalnych mieszkańców wsi. Z dawnego drzewostanu zachowała się m.in. część alei lipowej, platany klonolistne, dęby, wiązy, lipy drobnolistne, klony, buk czerwony. Zachowały się również fragmenty dawnego murowanego z kamienia i cegły ogrodzenia. W parku przeprowadzono podstawowe prace porządkowe i pielęgnacyjne zieleni.

ARBORETUM zlokalizowane jest poza wsią, po północnej stronie kanału Zimny Potok. Założone w 2 poł. XIX w. z inicjatywy Rothenburgów, nasadzeń dokonywała firma Späth z Berlina. W lesie, porośniętym wówczas dębami założyli tzw. „Gaj drzew iglastych”, sprowadzając tu wiele niezwykle rzadkich okazów drzew i krzewów. Arboretum stanowiło wówczas unikalną kolekcję egzotycznych drzew i krzewów iglastych, pochodzących z innych kontynentów (około 150 gatunków). Obecnie z rzadkich gatunków drzew iglastych największą grupę stanowią cyprysiki. Oprócz drzew iglastych występuje również wiele odmian dębów, buków, lip, kasztanowców, klonów. Obecnie park dendrologiczny jest zaniedbany. Na skutek braku pielęgnacji nastąpił znaczny rozrost samosiewów, uniemożliwiając szlachetnym gatunkom prawidłowy wzrost i rozwój, wiele drzew obumarło. Czynnikiem niszczącym była również powódź w 1997 r. W północno-zachodniej części arboretum znajduje się dawny cmentarz rodziny v. Rothenburg z pozostałościami po zniszczonym grobowcu.

W planach Gminy przewidziano kompleksową rewaloryzację zarówno parku pałacowego jak i arboretum oraz odtworzenie grobowca rodu Rothenburgów, w ramach Projektu *Szlakiem Rothenburgów w Gminie Czerwieńsk*. Została już wykonana dokumentacja projektowa i kosztorys inwestorski, a we wrześniu 2023 r. pozyskano na inwestycję promesę finansową z Rządowego Programu Obudowy Zabytków.

KOŚCIÓŁ P.W. WNIEBOWSTĄPIENIA PANA JEZUSA, pierwotnie ewangelicki, ob. rzymskokatolicki filialny. Położony w południowej części wsi przy głównej ulicy, na terenie dawnego, nieczynnego cmentarza z XIX w. Kościół wzniesiony w latach 1866-1867 z inicjatywy pastora Fr. Bluhma i Fryderyka Wilhelma von Hohenzollern-Hechingen, wg projektu architekta berlińskiego

Augusta Sollera, reprezentuje odmianę niemieckiego historyzmu, zwaną stylem łuku pełnego. Neogotycki budynek murowany z cegły ceramicznej, tynkowany, trójnawowy, na rzucie prostokąta. Bryła kościoła jest rozczłonkowana, z jednokondygnacyjnym prezbiterium krytym dachem wielopołaciowym, korpusem dwukondygnacyjnym krytym dachem dwuspadowym, od zachodu ze zbliżoną do kwadratu pięciokondygnacyjną wieżą o wysokości 42,5 m., zwieńczoną ośmioboczną iglicą, dwukondygnacyjnymi dobudówkami mieszczącymi klatki schodowe i krytymi dachami wielopołaciowymi oraz trzema przybudówkami - jedną w elewacji zachodniej i dwiema w elewacji południowej - kryte daszkami dwuspadowymi. Na wysokości drugiej kondygnacji wieży dwa krzyże łacińskie wyżłobione w tynku. Na zamknięciach nawy szczyty schodkowe ze sterczynami w narożach. Część nawową od prezbiterium oddziela łuk tęczowy. W oknie środkowym prezbiterium umieszczony jest oryginalny witraż figuralny z wyobrażeniem Chrystusa, sygnowany i datowany, wykonany w 1865 r. w znanej wrocławskiej pracowni Adolpha Seillera. We wschodniej części prezbiterium wydzielona zakrystia, w części zachodniej zaś loża. Ściany obu pomieszczeń od strony prezbiterium rozczłonkowane arkadami filarowymi zamkniętymi łukiem pełnym. Arkady łoży pierwotnie otwarte od wewnątrz, obecnie zasłonięte. Od strony północno-zachodniej i południowej część nawową obiegają empory, usytuowane na wysokości drugiej kondygnacji. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem pełnym. Podziemia świątyni są miejscem pochówku członków rodziny von Rothenburg.

W latach 60. i 70. XX w. odnowiono wnętrze, wymieniono posadzki. W 1987 r. założono nowe tynki zewnętrzne, w końcu I. 90. XX w. wymieniono pokrycie dachu z łupka na blachę cynkową, w 2008 r. malowanie wnętrz. W 2017 roku w kościele wykonano nowoczesne, energooszczędne ogrzewanie. Obecnie obiekt w trakcie przeprowadzanych, szeroko zaplanowanych prac remontowo-konserwatorskich. W I etapie prac wykonanych w 2019 r. naprawiono więzary stropu, ocieplono sklepienia, wymieniono pokrycie dachu na zgodne z pierwotnym założeniem tj. łupek kamienny, zamontowano obróbki blacharskie dachu i attyk oraz rynny i rury spustowe, założono nową podłogę strychu nad korpusem.

NIETKOWICE

Źródła historyczne dotyczące wsi pochodzą z 10 sierpnia 1433 r., była to umowa na mocy której ks. śląski Henryk X sprzedał Nietkowice braciom Waldau, udzielając im prawa wybudowania promu przez Odrę. W 1511 r. właścicielami wsi

zostali von Rothenburgowie. W 1788 r. Nietkowice sprzedano księciu kurlandzko-zagańskiemu Piotrowi Bironowi, a 13 lat później dziedziczką majątku została jego córka, księżna Paulina Maria Luiza von Hohenzollern-Hechingen. W 1838 r. przejął majątek syn księżnej, Fryderyk Wilhelm, który po ślubie z Amalią Schenk von Geyern przyjął tytuł hrabiny von Rothenburg. Spadkobiercy tej linii Rothenburgów zarządzali Nietkowicami do 1945 r.

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. NAJŚWIĘTSZEGO SERCA PANA JEZUSA. Parafia w Nietkowicach była erygowana już w 1314 r. Wiadomo, że pierwotny kościół średniowieczny spłonął. Budowę nowego kościoła, do której przysłużył się Aleksander Rudolf von Rothenburg, ukończono w 1733 r. Również ten kościół spłonął podczas pożaru w 1878 r. Nową świątynię zbudowano w tym samym miejscu ok. 1880 r. Formę i kształt kościoła wybrał Carl Wilhelm Schuchart, który był pastorem w Nietkowicach w latach 1828-1886. Kościół murowany, zlokalizowany w południowej części wsi, o architekturze historyzującej. Prostokątny korpus świątyni zakończony jest pięcioboczną apsydą prezbiterialną od wschodu, a od zachodu masywną kwadratową wieżą flankowaną aneksami. Budowla orientowana, jednonawowa, posadowiona na cokole z kamieni polnych, elewacje licowane czerwoną cegłą. Do prezbiterium przylegają dwa czworoboczne aneksy z wejściami bocznymi. Elewacje boczne zakomponowane symetrycznie, pięcioosiowe, zakończone gzymsem koronującym. Kościół nakryty dachami: dwuspadowym nawa i wielospadowymi przybudówki. Do czterokondygnacyjnej wieży przylegają przedsionek i dwie lokalności. Zachowana częściowo historyczna stolarka drzwiowa i okienna, w prezbiterium ze szkleniem witrażowym. We wnętrzu, od zachodniej strony znajdują się dwie kondygnacje empor drewnianych - na drugiej kondygnacji zlokalizowane są historyczne organy.

SYCOWICE

Miejscowość o średniowiecznej metryce, położona w pradolinie Odry, w najdalej na północ wysuniętej części gminy, w otulinie Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego. Na początku XIV w. Sycowice wymieniane są jako siedziba rycerstwa Stiessell, od 1565 r. należały do rodu von Loben. Pod koniec XVIII w. właścicielami była rodzina von Tielkau, a od 1800 r. wieś przeszła we władanie książęcego rodu Hohenzollernów. Przez stulecia miejscowość podlegała Krosnu Odrzańskiemu, dopiero po II wojnie światowej administracyjnie podlega pod gminę Czerwieńsk.

KOŚCIÓŁ FILIALNY P.W. NARODZENIA NMP, pierwotnie ewangelicki,

wzniesiony w 2 poł. XVIII w. Ściany konstrukcji drewnianej, szkieletowej z wypełnieniem z cegły, otynkowane. Budowla orientowana, na planie prostokąta z trójbocznie zamkniętym prezbiterium i przybudówkami od północy i południa mieszczącymi kruchty. Do północnej kruchty przylega niewielka zakrystia. Dach nawy dwuspadowy, nad przybudówkami dachy jednospadowe, stanowiące przedłużenie połaci dachowych. Dachy kryte dachówką mnich-mniszka. Nad zachodnią częścią nawy niewielka, drewniana wieża o podstawie kwadratowej, zlicowana ze ścianą szczytową kościoła, zwieńczona kopulastym hełmem z latarnią, pokrytym blachą. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem pełnym. Wnętrze jednonawowe przykryte stropem.

W 1991 r. wzmocniono budowlę poprzez wymurowanie ceglanej ściany szczytowej od zachodu. W kolejnych latach odnowiono wnętrze, wykonano remont dachu i elewacji. W 2014 r. zagospodarowano teren wokół kościoła.

ARCHITEKTURA OBRONNA

Na terenie gminy znajdują się charakterystyczne zabytki architektury obronnej, które wprawdzie nie są wpisane do rejestru zabytków, ale stanowią ważny element krajobrazu i militarnego dziedzictwa kulturowego gminy.

Obiekty militarne zostały wybudowane przed wybuchem II wojny światowej, wchodząc w skład niemieckiej linii obronnej Środkowej Odry „Oderstellung, będącej częścią południowego fragmentu Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego. Jest to zespół 650 jednokondygnacyjnych żelbetowych schronów bojowych, obserwacyjnych lub biernych, wyposażonych w liczne pancerze forteczne. Zbudowane zostały w latach 1928 - 1939 wzdłuż lewego brzegu Odry od Wrocławia do Krosna Odrzańskiego. Na terenie gminy usytuowanych jest kilkanaście obiektów i stanowisk bojowych oraz hydrotechnicznych takich jak: jazy forteczne i mosty przesuwne, np. stalowy most położony na trasie Bródki – Nietkowice, nad kanałem Ołobok, wybudowany w latach 1928–1939. Obiekt ujęty w gminnej ewidencji zabytków. Do ciekawych obiektów MRU zaliczają się też stanowiska na CKM typu Ringstand 58c, których na odcinku gminy Czerwieńsk zachowało się jedenaście. Do najciekawszych obiektów militarnych należą schrony bojowe z kopułami i półkopułami strzelnicowymi, obserwacyjnymi i pancernymi. Do dobrze zachowanych należą schrony leżące wzdłuż kanału Ołobok w pobliżu miejscowości Bródki. W gminnej ewidencji zabytków ujęto schron bojowo-obserwacyjny nr 762 na ckm-y, z 1935 r. – w wale przeciwpowodziowym wzdłuż lewego brzegu Odry, ok. 950 m na południowy

wschód od przeprawy promowej w Brodach oraz trzy schrony bojowe nr 774, 775 i 777, z 1936 r., znajdujące się na terenie Nietkowic. Obiekty militarne stanowią potencjał turystyczny i promocyjny gminy, a ich walory prezentuje, utworzony w oparciu o sześć obiektów, skansen fortyfikacyjny „Rothenburg” Czerwieńsk.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków

Gmina Czerwieńsk nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powodzie, wichury, a także akty wandalizmu połączone z kradzieżą. Zagrożenia te w dużym stopniu uzależnione są od zastosowanych środków zapobiegawczych. Tam, gdzie obiekty zabytkowe wyposażone są w zabezpieczenia elektroniczne, w szczególności w systemy sygnalizacji pożaru, systemy sygnalizacji włamania i napadu, systemy monitoringu oraz zabezpieczenia mechaniczne spełniające standardy bezpieczeństwa, poczucie zagrożenia jest mniejsze.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji

zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy urbanistyczne i ruralistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miast czy wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymieniał również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy

obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT. Jest ona narzędziem diagnostycznym, opartym o zestawienie takich cech jak: Strengths – silne strony, Weaknesses – słabe strony, Opportunities – szanse, Threats – zagrożenia.

MOCNE STRONY:

- bogactwo i różnorodność krajobrazów związanych z ukształtowaniem i zasobami przyrodniczymi,
- zachowane elementy krajobrazu kulturowego w postaci układu urbanistycznego miasta i układów ruralistycznych,
- różnorodność dziedzictwa kulturowego i jego wielokulturowy charakter,
- dobre warunki dla rozwoju turystyki, w tym agroturystyki w obiektach zabytkowych,
- licznie zachowane elementy nadodrzańskiej linii fortyfikacyjnej zwanej „Pozycją Środkowej Odry”,
- wielokulturowość regionu wynikająca z jego dziejów politycznych i religijnych znajdująca odzwierciedlenie w powstaniu wielu założeń cmentarnych,
- zachowane zabytkowe założenia parkowe o różnorodnej stylistyce,
- opracowane projekty rewaloryzacji założeń parkowych,
- zachowane elementy komponowanej zieleni (aleje),
- dbałość o obiekty zabytkowe użytkowane przez lokalny samorząd,
- posiadanie gminnej ewidencji zabytków,
- wzrost nakładów finansowych w obrębie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego.

SŁABE STRONY:

- brak świadomości społecznej znaczenia opieki nad zabytkami,
- brak miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru całej gminy,
- niedostateczna promocja roli zabytków jako szansy rozwojowej,
- niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych powodujące utratę

walorów zabytkowych,

- zbyt mała skuteczność w egzekucji odstępstw od obowiązujących przepisów,
- brak planów i środków na zagospodarowanie nieczynnych cmentarzy ewangelickich,
- brak wiedzy na temat źródeł i sposobów pozyskiwania środków na odnowę obiektów zabytkowych wśród właścicieli,
- zniszczenie infrastruktury dawnych majątków ziemskich,
- mała popularyzacja wiedzy o wartości lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz idei ochrony zabytków na terenie gminy,
- niepełne wykorzystanie walorów turystycznych gminy,
- niemal całkowita wymiana ludności po 1945 r. skutkująca gwałtownym zerwaniem ciągłości kulturowej,
- brak pełnego rozeznania niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

SZANSE:

- możliwość pozyskiwania środków finansowych na ochronę zabytków z różnych źródeł,
- rosnąca rola samorządu lokalnego w systemie ochrony i opieki nad zabytkami,
- wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości,
- włączenie dziedzictwa kulturowego w obieg gospodarczy,
- wzrost wartości zabytku jako produktu turystycznego,
- rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych nastawionych na ochronę i promocję dziedzictwa kulturowego,
- wykorzystanie Internetu do popularyzacji historii i tradycji regionalnych oraz ochrony zabytków,
- adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji,
- edukacja w kierunku poszanowania zabytków i ich prawidłowej ochrony,
- współpraca międzyregionalna i międzynarodowa na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami,
- uwzględnienie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w strategiach i planach rozwoju miasta i wsi,
- wzrost świadomości społeczności lokalnych skutkujący budzeniem się potrzeby upamiętnienia poprzednich pokoleń,
- możliwość upowszechnienia wiedzy o historii regionu przez tworzenie ścieżek edukacyjnych szlakiem zachowanych założeń cmentarnych,
- uznanie zieleni zabytkowej jako czynnika poprawy warunków życia

społeczności oraz ładu przestrzennego,

- podniesienie walorów przestrzeni zurbanizowanej poprzez wykorzystanie założeń zieleni zabytkowej do nowych funkcji (parki wiejskie),
- przypisanie właściwej rangi problematyce ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych,
- promocja produktów tradycyjnych i regionalnych, wpisanie ich w działania na rzecz potencjału turystycznego,
- wzmocnienie tożsamości lokalnej i regionalnej, aktywizacja społeczności lokalnych.

ZAGROŻENIA:

- brak wystarczających środków finansowych na prace konserwatorskie i remontowe przy obiektach zabytkowych,
- nieprofesjonalnie prowadzone remonty i adaptacje wnętrz przy użyciu materiałów nie zawsze korespondujących z zabytkowym charakterem,
- brak koncepcji wykorzystania obiektów zabytkowych, głównie zabudowy pofolwarczej, powodujący ich degradację,
- dokonywanie wtórnych podziałów i parcelacji założeń pałacowo-folwarcznych,
- postępująca likwidacja pozostałości po dawnych cmentarzach, której skutkiem jest zacieranie historii miejsc,
- degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązującej do charakteru regionu,
- brak świadomości społecznej wartości historycznych założeń parkowych,
- niedostatecznie rozwinięta edukacja na temat wielonarodowego dziedzictwa historycznego regionu,
- brak szczegółowych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- zanikanie kultury wiejskiej w obliczu globalizacji kulturowej,
- znaczne rozproszenie jednolitych grup kulturowych,
- słabe zaangażowanie młodszych pokoleń w kultywowanie tradycji.

12. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

12.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji

zabytków. Zgodnie z art. 22, ust. 5 cyt. ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Sposób prowadzenia gminnej ewidencji zabytków reguluje Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 56).

Zgodnie z ww. Rozporządzeniem Gmina Czerwieńsk wykonała i przyjęła w 2015 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomych. Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomych o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków; w pierwszej kolejności wykonane zostaną karty adresowe dla zabytków włączonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków w latach 2022-2023.

Zgodnie z ww. Rozporządzeniem Gmina Czerwieńsk wykonała i przyjęła w 2022 r. gminną ewidencję zabytków archeologicznych, którą tworzy zbiór 115 kart adresowych.

Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

12.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych,

prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,

- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Czerwieńsk na lata 2024-2027” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- opracowanie systemu informacji wizualnej w postaci ujednoliconych tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
- merytoryczne i finansowe wsparcie publikacji i wydawnictw traktujących o zasobach dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- wspieranie działalności propagującej kształtowanie tożsamości kulturowej regionu, w tym imprez kulturalnych,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków.

12.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,

- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych (prezentacja na stronie internetowej Gminy obiektów nieużytkowanych wraz z informacją na temat źródeł finansowania i preferencji finansowych),
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Nr XII/116/12 Rady Miejskiej w Czerwieńsku z dnia 29 lutego 2012 r. (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego z 2012 r., poz. 579) ze zmianami wprowadzonymi Uchwałą Nr XIII/126/12 z dnia 25 kwietnia 2012 r. (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego z 2012 r., poz. 1098),

W latach 2020-2022 wsparcie finansowe otrzymały:

1) Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Wojciecha w Czerwieńsku na remont daszków wejściowych kościoła fil. p.w. Wniebowzięcia Pana Jezusa w Nietkowie;

2) Parafia Rzymskokatolicka p.w. św. Wojciecha w Czerwieńsku na remont organów w kościele par. p.w. św. Wojciecha w Czerwieńsku;

Planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy.

- podjęcie uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- nawiązanie współpracy z właścicielami obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; rozpowszechnianie wśród właścicieli tych obiektów informacji na temat zasad konserwatorskich i profilaktyki konserwatorskiej, zbieranie informacji na temat przeprowadzanych remontów i odnotowywanie tych faktów na kartach gminnej ewidencji zabytków,
- kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni publicznej

z zachowaniem i wyeksponowaniem jej historycznych elementów,

- rewitalizacja parku i arboretum w Nietkowie,
- podejmowanie działań o dofinansowanie prac przy zabytkach będących własnością Gminy z funduszy zewnętrznych,
- wprowadzanie aktualnych i skutecznych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w tym ochrony obiektów i obszarów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

12.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”,
- wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych; szkolenia dla rolników zainteresowanych prowadzeniem działalności agroturystycznej.

12.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc

i obiektów, przez które przebiega, bowiem w świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięć życiu poszukujemy miłych wspomnień z dzieciństwa, ojczyzszego krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce, a elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej, gdyż podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych.

Korzystne położenie i dostępność komunikacyjna gminy, cenne tereny objęte ochroną przyrodniczą, bogata flora i fauna, droga wodna Odry, bogata i wielowiekowa historia, rozsiane po terenie interesujące obiekty architektury świeckiej i sakralnej, ślady wielokulturowości, znane postaci historyczne i ich działalność; kultura i tradycja ludowa pielęgnowana przez funkcjonujące w gminie zespoły folklorystyczne i koła gospodyń wiejskich, regionalne kulinaria, wykorzystywany turystycznie zbiornik retencyjny tamże, fortyfikacje militarne i skansen Czerwieńsk, jedyny w regionie wiatrak koźlak - przykład ludowego budownictwa przemysłowego, czy zachowane jeszcze przykłady budownictwa szachulcowego, liczne akwenty zachęcające do wędkowania, zagrodowa hodowla żubrów i danieli w Sycowicach, stare piece chlebowe w Będowie, różnorodne imprezy cykliczne, w tym o zasięgu ponadlokalnym; istniejące trasy turystyczne, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Tutaj, z dala od zgiełku modnych wypoczynkowych miejscowości, można przeżyć przygodę podróżnika wędrującego w głąb przeszłości i odkrywającego historyczne dziedzictwo. Zrealizować się tu mogą pasje poznawcze historyków, pasjonatów, turystów, dla których miejscowość, jej historia, lokalny koloryt tworzony przez miejscowe społeczności, jest czymś ważnym. Gmina jest też integralnie powiązana z gminami sąsiednimi i jest członkiem LGD „Między Odrą a Bobrem”. Ma to ogromne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania tak gospodarki, jak i wszelkich przejawów społecznej aktywności mieszkańców gminy, co przełożyło się m.in. na powstanie niektórych szlaków turystycznych czy dofinansowanie działań kulturalnych.

Na terenie gminy przecinają się lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne, wiodące do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, m.in.

SZLAKI ROWEROWE:

- niebieski, łącznikowy: Czerwieńsk – Wysokie – Pomorsko – Brody – Kanał Ołobocki – Nietkowice – Szklarka Radnicka, (dł. 22,50 km),
- szlak żółty: Krosno Odrzańskie – Połupin – Ciemnice – Laski - Nietków – Czerwieńsk – Zawada (dł. 41 km),
- szlak: Wyszyna – Dobrzęcin – Laski – Ciemnice, (dł. 20 km).
- Zielona Góra - Pomorsko - Brody - Nietków - Sudół - Zielona Góra, (dł. 50 km).

SZLAKI PIESZE:

- czarny: Drzonów – Leśniów Wielki – Sudół – Płoty – Czerwieńsk – Wysokie – Pomorsko – Brody – Nietkowice – Gryżyna, dł. 37 km;
- żółty: Ciemnice – Laski – Nietków – Czerwieńsk – Wysokie – Przytok, dł. 16 km;
- niebieski: stacja PKP Nietkowice – Ołobok – Boryszyn, dł. 7 km.

SZLAKI WODNE:

- „Dolina Odry”, która stanowi międzynarodową drogę wodną E30 (Bałtyk–Dunaj), na terenie gminy długości 23 km, z najważniejszą dla gminy miejscowością tego szlaku - Nietkowem, gdzie powstaje przystań rzeczna,
- „Zimny Potok” - szlak kajakowy na Kanale Zimny Potok, długości 20 km w gminie.

SZLAKI NORDIC WALKING wytyczone na wzniesieniach Wału Zielonogórskiego:

- czerwony, historyczny *Szlak Augusta Wilhelma Hansa Von Schierstaedt*, związany z dawnymi właścicielami miejscowości, przez które przebiega: Leśniów Mały - Laski - Leśniów Mały, dł. 13 km;
- czarny, krajobrazowy *Szlak Łądolód Skandynawski*: Sudół - Czerwieńsk – Sudół dł. 14 km;
- niebieski, przyrodniczy *Szlak Leśnego Runa*: Leśniów Mały - Sudół - Leśniów Mały, dł. 15 km;
- czerwony, historyczny *Szlak Militarny*, związany z wojskiem i muzeum wojskowym: Czerwieńsk – Płoty - Drzonów – Czerwieńsk, dł. 28 km;
- zielony, historyczny *Szlak Siódme Miasto Rothenburgów*, związany z założycielami Czerwieńska: Łężyca –Czerwieńsk – Łężyca, dł. 12 km;
- niebieski, przyrodniczy, *Mały Kanion*: Czerwieńsk - Czerwieńsk Urząd Gminy – Czerwieńsk, dł. 20 km.

ŚCIEŻKI EDUKACYJNE:

- przyrodniczo – dydaktyczna „Leśna”, obejmuje Czerwieńsk - ciek wodny Strużyna – cmentarz ewangelicki Płoty – ciek wodny Łącza – Czerwieńsk, na której zorganizowano 8 przystanków oznaczonych tablicami informacyjnymi,
- edukacyjna „Laski” na terenie Gryżyńskiego Parku Krajobrazowego, gdzie zlokalizowano 10 przystanków zróżnicowanych tematycznie z tablicami informacyjnymi,
- historyczna, po zabytkach i ciekawych miejscach Leśniowa Wielkiego, przy których ustawiono tablice informacyjne z opisami obiektów, wytyczona przez społeczność szkolną.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków czy ścieżek dydaktycznych. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt np. tematyczny szlak kulturowy, dla którego utworzenia są szczególnie atrakcyjne wszelkie produkty regionalne związane z gastronomią, znane rody i miejscowości z nimi związane wydarzenia historyczne, obiekty sakralne i małe obiekty kultu. Tereny cenne przyrodniczo zachęcają do utworzenia tras nordic walking czy narciarstwa biegowego; ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj okazami chronionej flory i fauny, zaprezentowanymi np. na fotogramach; ewentualnie punktów obserwacji ornitologicznych, jako dobry przykład realizacji idei tzw. birdwatchingu i turystyki fotograficznej, walkingtours – spacerowe wycieczki piesze indywidualne i zorganizowane, wildlifewatching – podglądanie świata przyrody. Warte rozważenia są plany wytyczenia: szlak konny, w oparciu o położone w pobliżu ośrodki jeździeckie; „Szlak sentymentalny śladami przodków” - dla obywateli Niemiec, związany z miejscami pamięci, pobytu i ważnymi wydarzeniami dla ich przodków; organizacji imprez okolicznościowych na szlaku Rothenburgów, uwzględniających tradycje szlacheckie, np. „Na herbatce u księżnej Pauliny Hohenzollern- Hechingen” czy „Podwieczorek u księżnej Amalii Rothenburg”.

Gmina mogłaby również wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawy odkrywców, warsztaty edukacyjne. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak

z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. (np. Płoty z historycznym faktem założenia przez rycerza Lesława, własność Rothenburgów, spalenie „czarownic”, działalność powojenna). Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność poczynając od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. uwzględniając w wielu wsiach ślady współistnienia mieszkańców innych wyznań, znane postaci z przeszłości i czasów współczesnych. To tylko niektóre z możliwości promowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów wypoczynkowych i turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, choć jedna jak dotąd realizacja w Nietkowicach przy ul. Ogrodowej, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Ponadto, przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z konserwatorem i właścicielami nieruchomości, wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie, wzorem parku w Laskach.

13. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Czerwieńsk wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miejskiej (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miejskiej,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Miejskiego zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

14. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami burmistrz gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Miejskiej. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

15. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;

- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zmianami).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomości i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/kultura>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Od 2019 r. wydatki na remont mogą obejmować również obiekty towarzyszące tj. plebanie, kancelarie parafialne, organistówki, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach remont i konserwację wyposażenia i wystroju obiektów sakralnych.

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

3. Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Lubuski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: www.lwkz.pl

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubuskiego

Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze województwa lubuskiego określone zostały w Uchwale Nr XXXI/296/12 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 22 października 2012 r. Z budżetu

Województwa Lubuskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub, gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: www.lubuskie.pl

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Zielonej Górze

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na: pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, przygotowaniu gruntu pod nasadzenia, zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia.

Witryna internetowa: www.wfosigw.zgora.pl

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z planowanych na lata 2021-2027, *Programu Infrastruktura i Środowisko*, *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubuskiego* oraz *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich*.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.